

Rímsko-kánonické reflexie inštitútu zasnúbenia v uhorskom, československom a slovenskom práve*

Miriam Laclavíková – Vojtech Vladár

Len veľmi málo právnych inštitútov neupadne v prípade ich dlhodo-
bejšieho odstránenia z právneho systému do zabudnutia. Obvyklejší je
skôr opačný prípad existencie stále platnej, ale obsolétnej právnej úpra-
vy. Ak však k zrušeniu istého inštitútu dôjde v akomsi predstihu oproti
reálnej potrebe a požiadavke spoločnosti, nastane situácia, že aj naďalej
„prežíva“ a uplatňuje sa v rámci spoločenských konvencií a noriem; prí-
padne (a to je už blízko situácie *ad absurdum*) časť noriem právneho po-
riadku pojmy regulácie daného inštitútu stále (bez ohľadu na jeho práv-
nu neexistenciu) používa a akceptuje. K inštitútom tohto typu sa zaraďu-
je aj zasnúbenie (*sponsalia*, respektíve *sponsalitia*)¹ a k pojmom týkajúcim
sa jeho regulácie patria v slovenskej legislatíve i v súdnej praxi zaužívané
termíny ako „snúbenec“, „snúbenica“, „snúbenci“ či „snubný prsteň“.
V tejto štúdii sa pokúsime o historický exkurz do právnej úpravy tohto
inštitútu od jeho historických koreňov (nachádzajúcich sa najmä v rím-
skom a kánonickom práve), cez jeho reálne uplatňovanie v súdobom ži-
vote obyvateľstva územia Slovenska konca 19. a začiatku 20. storočia, až
po jeho zrušenie prvým československým zákonom o rodinnom práve č.
265/1949 Zb. s účinnosťou od 1. januára 1950. Pokúsime sa tiež poukázať
na jeho súčasnú pozíciu a faktický význam v dnešnej dobe.

* Článok je výstupom z vedeckého projektu VEGA s názvom „Koncept prirodzeného práva a jeho princípov vo vývoji práva, so zameraním na procesnoprávne princípy a procesnú spôsobilosť v rímskom a kánonickom práve“, registrovaného pod číslom 1/1006/15.

¹ Terminologická poznámka: pojmy „zásnuby“ a „zasnúbenie“ používame v štúdii ako synonymá.

1. RÍMSKE A GERMÁNSKE PRÁVO

Tak, ako mnohé iné právne inštitúty, aj zasnúbenie bolo známe už v časoch pred vznikom Rímskej ríše a zdokonalením rímskeho práva. Tento inštitút bol totiž súčasťou všetkých právnych poriadkov starovekých národov žijúcich v Prednej Ázii alebo v okolí Stredozemného mora. Keďže pre ich právne systémy bolo charakteristické uvažovanie v kategóriách reálnych zmlúv, zasnúbenie sa poväčšine spájalo s majetkovoprávnymi právami súvisiacimi s povinným prevodom určitých vecí medzi zúčastnenými osobami.² I napriek tomu to bolo až rímske právo, ktorému sa podarilo tento inštitút zdokonaľiť natoľko, že po ďalšie storočia sa stal známym práve v jeho rímskoprávnom vymedzení. Aj v jeho poňatí bolo možné zasnúbenie definovať ako úkon predchádzajúci uzavretiu manželstva, respektíve uzavretie manželstva uvádzajúci. Podobne ako u iných starovekých národov, i v najstarších rímskych dobách vychádzalo uzavieranie manželstva s najväčšou pravdepodobnosťou

² Výnimku v tomto ohľade predstavovalo egyptské právo, keďže v Egypte nevznikalo zasnúbenie ako zmluva predchádzajúca manželstvu. Podľa viacerých autorov dôvody tohto vývoja možno nájsť v skutočnosti, že egyptské manželstvo si zachovalo, aj za doby grécko-macedónskej i rímskej nadvlády, matriarchálny charakter. Porov. Ernst KORNEMANN, *Die Stellung der Frau in der vorgriechischen Mittelmeerkultur*, Heidelberg: C. Winter, 1927. V práve ostatných starovekých národov s patriarchálnym zriadením odovzdával snúbenec alebo ten, koho rodinnej moci bol ženích podriadený, držiteľovi rodinnej moci nad snúbenicou (v židovskom práve samotnej neveste) buď peniaze, alebo nejaký predmet (*arrha sponsalicia*). Zásnubné dary pritom všade, s výnimkou židovského práva, prechádzali do vlastníctva držiteľa rodinnej moci nad snúbenicou. Manželstvo, t.j. skutočné začatie manželského spoločenstva, bolo potom možné chápať len ako nevyhnutný dôsledok zasnúbenia. Porov. Václav BUDIL, *Arrha sponsalicia*, Bratislava: Právnická fakulta University Komenského v Bratislave, 1928, s. 12n, a Josef VACEK, „O zasnoubení v církevním právu římsko-katolickém,“ in *Ročenka Právnické fakulty Masarykovy university II.*, Brno: Masarykova universita v Brně, 1923, s. 53–54. Pokiaľ ide o židovské právo, najmä v dobách rozptýlenia a prenasledovania židov, manželstvo časovo bezprostredne nadväzovalo na zasnúbenie, ktoré sa v zásade dialo neformálne (šidukhin). Takéto konanie bolo spojené so zmluvnou pokutou (*poena conventionalis*) a blížilo sa modernej forme zasnúbenia. V zásade však platilo, že v židovskom práve zo zasnúbenia vyplývala, na rozdiel od ostatných starovekých právnych poriadkov, povinnosť manželstvo uzavrieť. K jeho zrušeniu neboli pritom oprávnení ani snúbenica, ani jej otec, len snúbenec, ktorý tak mohol urobiť rovnakým spôsobom, ako keď sa rozlúčovalo manželstvo, teda rozlúčujúcim listom. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad Jonathan R. ZISKIND, *John Selden on Jewish Marriage Law: The Uxor Hebraica*, London: E. J. Brill, 1991.

z trhovej zmluvy.³ Na jej základe mal muž povinnosť zaplatiť za budúcu manželku jej otcovi dohodnutú cenu, pričom okamihom splnenia tejto povinnosti vstupovala žena pod moc manžela.⁴ Aj keď by v tomto ohľade bolo možné predpokladať dva odlišné časové okamihy, teda odovzdanie ceny za nevestu a uzavretie manželstva (*deductio puellae in domum mariti*), rovnako je možné, že uvedenému aktu nepredchádzali žiadne zásnuby. Až neskôr sa podľa zachovaných správ zasnúbenie uskutočňovalo tak, že *pater familias* nevesty a nastávajúci manžel, respektíve nupturienti samotní (ak boli v postavení osôb *sui iuris*), si navzájom dali slávnostný sľub vo forme stipulácie (*stipulatio*) o budúcom uzavretí manželstva.⁵ Všetky tieto úkony boli pritom považované za osobitnú spoločenskú udalosť, ktorá sa spájala s hostinou a príslušnými náboženskými obradmi.⁶ Už v tomto období bolo možné zasnúbenie kvalifikovať ako vzájomný sľub budúceho uzavretia manželstva, ktorý nebol právne vynútiteľný a mohol byť jednostranne zrušený. Napriek tomu však do úvahy prichádzalo žalovanie druhej strany prostredníctvom *actio ex sponsu*. Pri jej použití bolo len na praetorovi, aby posúdil skutkovú pod-

³ Porov. Karl KROESCHEL, „Verlobung, Verlöbniß“, in *Lexikon des Mittel Alters VIII*, München: Lexma Verlag, 1997, s. 1549. Isté reflexie staršieho vývoja a s ním spojeného majetkového plnenia možno nájsť v rímskom inštitúte manželstva *coemptio*, pri ktorom nadobúdal muž manželskú moc nad ženou vo forme mancipácie (*mancipatio*), pričom táto forma uzavierania manželstva bola spoločná patricijom i plebejcom. Druhá forma manželstva, ktorá prichádzala u patricijov v rámci *ius civile* do úvahy, bola forma sakrálna. Porov. Rudolf SOHM, *Institutionen des römischen Rechts*, Leipzig: Duncker & Humblot, 1884, s. 617, a Ludwig MITTEIS, *Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des römischen Kaiserreichs, mit Beiträgen zur Kenntniss des griechischen Rechts und der spätrömischen Rechtsentwicklung*, Leipzig: Druck und Verlag von B. G. Teubner, 1891, s. 286.

⁴ Porov. Ivana STARÁ, *Rodina a její význam v římském právu*, Ostrava: Key Publishing, 2013, s. 86.

⁵ K vzájomným stipuláciám pristupovalo spravidla *stipulatio poenae*, teda zmluvná pokuta, ktorá bola prisľúbená pre prípad, ak by nebol daný sľub dodržaný. O tejto právnej úprave možno uvažovať v kontexte jedného z posledných odkazov na manželstvo ako trhovú zmluvu. Porov. Milan BARTOŠEK, *Encyklopedie římského práva*, Praha: Panorama, 1981, s. 301.

⁶ Porov. BUDIL, *Arrha sponsalicia*, s. 4. O týchto slávnostiach však nemožno v prameňoch nájsť takmer žiadne správy, a to z tých dôvodov, že pre platnosť manželstva neboli relevantné, a taktiež preto, že neskorší justiniánski kompilátori museli zo svojich kompilácií vynechať všetky odkazy na pohanské rituály. Porov. Judith Evans GRUBBS, *Woman and the Law in the Roman Empire: The Sourcebook on Marriage, Divorce and Widowhood*, New York: Routledge, 2002, s. 82.

statu, ocenil spor a žalovaného odsúdil k náhrade škody, nikdy však nie k uzavretiu manželstva.⁷

V klasickom rímskom práve bolo manželstvo kvalifikované ako *mentio* (*conventio*?) *et repromissio nuptiarum futurarum* a podľa právnika Ulpiana ... *sufficit nudus consensus ad constituenda sponsalia*.⁸ Zasnúbenie sa tak zmenilo na neformálny vzájomný sľub, z ktorého nevznikal súdne vymáhateľný nárok na uzavretie manželstva.⁹ Ak za snúbenca, ktorý nebol *sui iuris*, uzavrel zasnúbenie *pater familias* alebo poručník, súhlas (*consensus*) sa v prípade dievčaťa prezumoval, chlapec ho musel vyjadriť.¹⁰ V prípade, ak sa mal zasnubovať syn, v každom prípade s tým musel súhlasiť *pater familias*. Pri zasnúbení dcéry nebol súhlas otca rodiny vyžadovaný, pričom stačilo, ak neodporoval dcérinmu úmyslu zasnúbiť sa a nedal najavo nesúhlas.¹¹ V období klasického práva bolo zasnúbenie ponímané ako inštitút bez osobného, respektíve vecného ručenia, na základe čoho boli vylúčené akékoľvek úkony s majetkom, ktorým by právo prikladalo nejaký význam alebo záväznosť.¹² Najmä na tomto pozadí

⁷ Porov. Vladimír VRANA, *Matrimonium v rímskom práve*, Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2001, s. 21.

⁸ Porov. Ulp. D. 21,1,1pr. a Ulp. D. 23,1,4pr.

⁹ Porov. Orsolya Márta PÉTER, *Római jogi alapfogalmak*, Miskolc: Bíbor Kiadó, 2011, s. 166.

¹⁰ Porov. Ulp. D. 23,1,4pr.; Paul. D. 23,2,2 a Iul. D. 23,1,11. Ustanovenie, že so zasnubami musí súhlasiť i dcéra pod otcovskou mocou, sa objavuje až v poklasickom rímskom práve. Porov. Iul. D. 23,1,11: *Et ideo sicut nuptiis, ita sponsalibus filiam familias consentire oportet*. Právnik Ulpianus však tvrdil, že dcéra nemusela svoj súhlas prejavíť výslovne, ale stačilo, ak mlčala a otcovi neodporovala, pričom k takémuto konaniu bola oprávnená len v prípade, ak jej bol vybraný snúbenec, ktorý viedol nemravný alebo pohoršujúci život (teda ak bol ... *indignus moribus vel turpis*). Porov. Ulp. D. 23,1,12,1. Okrem toho platilo všeobecné pravidlo, na základe ktorého nemohli zasnuby uzavrieť osoby, ktoré svojím konaním porušili dobré mravy rímskej spoločnosti. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad Hendrick BROUWER, *De jure connubiorum libri duo. In quibus jura naturae, divinum, civile, canonicum, prout de nuptiis agunt, referuntur, expenduntur, explicantur*, Delphis: Apud Adrianum Beman, 1714, s. 648.

¹¹ Aj v tomto prípade ale mohol zrušiť jej zasnúbenie dodatočne. Platilo teda, že za dcéru pod otcovskou mocou tak mohol urobiť *pater familias*, na rozdiel poručníka, ktorý k tomu oprávnený bez jej súhlasu nebol. Porov. Ulp. D. 23,1,10 a Ulp. D. 23,1,6. Bližšie k tejto problematike pozri VRANA, *Matrimonium v rímskom práve*, s. 12–14. Ako zaujímavosť možno uviesť, že zasnúbenie bolo možné uzavrieť aj v neprítomnosti budúcich snúbencov, a to prostredníctvom listu alebo posla. Porov. Paul. D. 23,1,7pr.; Ulp. D. 23,1,4 a Ulp. D. 23,1,18.

¹² Z toho dôvodu nevznikala medzi stranami zasnúbenia povinnosť náhrady škody, a to ani v prípade dohodnutia zmluvnej pokuty, ktorá bola považovaná za neplatnú. Porov. VACEK, „O zasnoubení,“ s. 61–62.

neprichádzala do úvahy myšlienka spájať ho so závdavkom (*arrha*), a to ani vo funkcii akéhosi potvrdenia.¹³ Napriek tomu si snúbenci aj v tomto období bežne pri zásnubách odovzdávali rôzne darčeky, najčastejšie prsteň (*annulus pronubus*), ktoré však nemali význam právny, len morálny (*sponsalicia largitas*).¹⁴ Takéto konanie bolo právne kvalifikované ako klasický dar (*donatio*), pričom pri zrušení zásnub ho nebolo možné požadovať späť.¹⁵ Také niečo prichádzalo do úvahy iba za predpokladu, ak bolo darovanie rozvázovacou podmienkou budúceho sobáša.¹⁶ Ak za takýchto okolností nedošlo k sobášu, dar musel byť vrátený späť stranou, ktorá zasnúbenie zrušila.¹⁷ Jedným z mála právnych účinkov tohto inštitútu bol vznik manželskej prekážky medzi otcovou snúbenicou a synom a medzi otcom a snúbenicou syna.¹⁸ Ak sa niekto zasnúbil, prípadne tak urobil *pater familias* s osobou podriadenou, druhýkrát bez toho, aby bolo zrušené predchádzajúce zasnúbenie, trestom pre takto konajúceho bola *infamia*.¹⁹ Pokiaľ ide o rozviazanie zásnub, to prichádzalo do úvahy aj na základe jednoduchého jednostranného vyhlásenia.²⁰

Až v poklasickom období vývoja rímskeho práva podrobil cisár Konštantín I. Veľký (*Constantinus Magnus*, 306–337) zasnúbenie formálnym požiadavkám, ktoré platili pre darovanie.²¹ Obdarovaný tak napríklad musel, v prípade ak nedošlo k uzavretiu manželstva kvôli darcovmu úmrtiu, všetky dary vrátiť.²² Keďže v Konštantínovej dobe sa aj v oblasti

¹³ Porov. *Pap. D.* 16,3,25pr. a *Pap. D.* 3,5,31,1.

¹⁴ Porov. MITTEIS, *Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des römischen Kaiserreichs*, s. 296.

¹⁵ Porov. BUDIL, *Arrha sponsalicia*, s. 6.

¹⁶ Platilo však, že takáto výnimka nesmela mať suspenzívny charakter, keďže v takom prípade by ohrozovala slobodu uzavierania manželstva a bola by kvalifikovaná ako *contra bonos mores*. Porov. MITTEIS, *Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des römischen Kaiserreichs*, s. 288. Porov. tiež *Ulp. D.* 24,1,32,22 a *Cod. Iust.* 5,3,4.

¹⁷ STARÁ, *Rodina a její význam v římském právu*, s. 90.

¹⁸ Porov. *Ulp. D.* 23,2,12pr.

¹⁹ Porov. *Iul. D.* 3,2,1. V takomto prípade sa na snúbencov vzťahovali tresty podľa *lex Iuliae de adulteriis coercendis*. Porov. *Ulp. D.* 48,5,14,3.

²⁰ Porov. Pietro BONFANTE, *Corso di diritto Romano. Vol. I*, Milan: Giuffrè, 1963, s. 229.

²¹ Porov. *Cod. Theod.* 3,5,1.

²² Obdarovaný mal v takomto prípade dary odovzdať rodičom a deťom zomrelého snúbenca, pokiaľ boli dedičmi zomrelého. Ak bol povolaný k dedeniu niekto z ďalších dedičských stupňov (*gradus*), v takom prípade zostávalo darovanie v platnosti. Ak umrel obdarovaný, darovanie sa stalo bezúčinným a veci bolo potrebné vrátiť. Ak však jeden zo snúbencov prejavil úmysel neuzavrieť manželstvo, dary zostali vo vlastníctve obdarovaného a nesplnený sľub darovania bolo možné uplatniť súdnou cestou. Vrátiť

práva čoraz viac prejavovali, rímskemu právu vo viacerých ohľadoch cudzie a koncepcne nevhodné, helenizujúce tendencie, v tomto období sa v Ríši presadila pôvodom grécka (respektíve východná) forma zasnúbenia *cum arrha sponsalicia*, teda zasnúbenia so zasnubným darom, s ktorým už bola spojená aj určitá právna viazanosť.²³ Tá vychádzala z arrhálnej zmluvy, ktorá bola samostatným zmluvným typom a jej hlavnou myšlienkou bolo umožniť úverové konanie pri reálnej trhovej zmluve. Prvý raz sa s týmto pojmom možno stretnúť v konštitúcii cisárov Graciána (*Gratianus*, 375–383), Valentiniána II. (*Valentinianus*, 375–392) a Teodózia I. Veľkého (*Theodosius*, 379–395) z roku 380.²⁴ Ešte dôležitejšie však v tomto ohľade boli konštitúcie cisára Leva I. (*Leo*, 457–474) z roku 472.²⁵ Na ich základe prichádzalo do úvahy zasnúbenie *cum* alebo *sine arrhis* (*sponsa recipienda*), pričom úmysel zákonodarcu akoby postupne smeroval k ich zjednoteniu.²⁶ Zasnúbenie *cum arrhis*, ktoré zrejme nebolo známe v západnej časti Rímskej ríše, zaväzovalo snúbencu ponúknuť snúbenci uzavretie manželstva v rámci stanovenej lehoty, teda k offerte plnenia zasnubnej zmluvy, pričom za splnenie tohto záväzku ručil práve

ich snúbencovi alebo dedičom bolo možné len v prípade, ak snúbencia poskytla k zrušeniu zasnub príčinu. Tieto ustanovenia boli napokon v roku 336 zmenené tak, že ak umrel jeden zo snúbencov, právo odvolať darovanie mali všetci dedičia. Ak bolo zasnúbenie vykonané *osculo interveniente*, teda slávnostným spôsobom, mala snúbencia dedičom snúbencu vrátiť len polovicu darov. Dary snúbence sa však vracali daryni, respektíve jej dedičom, vždy a všetky. Aj napriek tomu sa ale udržali pri živote i *donationes merae liberalitatis*, pri ktorých bolo právo na ich vrátenie vylúčené. Porov. VACEK, „O zasnoubení,” s. 69.

- ²³ V gréckom práve boli takéto dary pripájané k trhovej zmluve (niekedy nájomnej alebo služobnej), v ktorých reálne plnenie a zmluva splyvali, pričom samotná *arrha* bola považovaná za istú formu zálohu. Porov. Paul KOSCHAKER, „Zur Geschichte der *arrha sponsalicia*,” *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung*, 33 (1912): 387³. Ako zaujímavosť možno spomenúť skutočnosť, že neskôr aj byzantské právo kolísalo medzi neformálnou formou zasnúbenia klasického rímskeho práva a arrhálnou formou, a to v závislosti od toho, či prevládali romanizujúce alebo opačné tendencie. Porov. BUDIL, *Arrha sponsalicia*, s. 16¹⁰⁵. Bližšie k tejto problematike pozri tiež Patrick Demetrios Viscuso, *Sexuality, Marriage, and Celibacy in Byzantine Law: The Alphabetical Collection of Matthew Blastares. Selections from a Fourteenth-Century Encyclopedia of Canon Law and Theology*, Massachusetts: Holy Cross Orthodox Press, 2008. K pojednaniu o zákonodarstve cisára Konštantína I. Veľkého v oblasti rodinného práva bližšie pozri Judith Evans GRUBBS, *Law and Family in Late Antiquity: The Emperor Constantine's Marriage Legislation*, Oxford: Oxford University Press, 1995.

²⁴ Porov. *Cod. Iust.* 5,2,1 a *Cod. Theod.* 3,6,1.

²⁵ Porov. *Cod. Iust.* 1,4,16 a 5,1,5.

²⁶ Bližšie k tejto problematike pozri BUDIL, *Arrha sponsalicia*, s. 8–9.

arrhou (na spôsob zálohu).²⁷ Charakteristickým znakom uplatňovania tohto inštitútu bolo, že takýto dar dával vždy snúbenec snúbenici, nie opačne. Platilo pritom, že ak zasnúbenie zrušil snúbenec, prišiel o arrhu, ak tak ale urobila snúbenica, musela nahradiť jej dvojnásobok (*duplum*), za istých okolností len pôvodnú hodnotu (*simplex*), niekedy však štvornásobok (*quadruplum*).²⁸ Celkom prirodzene sa zároveň malo za to, že ak sa niekto pokúsil o druhé zasnúbenie bez rozviazania zasnúbenia predchádzajúceho, to bolo kvalifikované ako neplatné.²⁹

Inštitút arrhy bol viac-menej v gréckom koncepčnom vymedzení napokon prebraný aj do justiniánskej kodifikácie, kde sa obdobne vyznačoval penitenciálnou (strata arrhy), penálnou (*poena dupli*) a potvrdzujúcou (*arrha confirmatoria*) funkciou.³⁰ V gréckom ponímaní pritom platilo, že nároky z arrhy sa uplatňovali žalobou, názvom i podstatou zhodnou so žalobou z evikcie (*evictio*), ktorej petit znel proti tomu, kto prijal arrhu. V kontexte gréckej trhovej zmluvy musel kupec do uplynutia lehoty, ktorá bola spravidla k arrhálnemu konaniu pripojená, ponúknuť plnenie trhovej ceny, a ak tak neurobil, bol posudzovaný ako v omeškaní, čo bolo v rímskom poňatí analogicky aplikované na inštitút zasnúbenia z pohľadu snúbenca voči snúbenici. Vo všeobecnosti pritom platilo, že snúbenec ručil za osobný, nežalovateľný záväzok manželstva len samotnou arrhou, snúbenica, respektíve jej rodičia, dvojnásobkom.³¹ Podľa justiniánskej úpravy tak mali dotknuté strany alternatívne právo buď si uplatniť nárok z „trhovej zmluvy“, alebo odstúpiť od zmluvy, avšak za straty arrhy, respektíve vrátenia dupla. Popri žalobe *exempto* sa bolo možné domáhať vrátenia arrhy, a to po splnení zmluvy i podmienok (*condictiones*).

²⁷ Porov. BONFANTE, *Corso di diritto Romano. Vol. I*, s. 230.

²⁸ Bližšie k tejto problematike pozri PÉTER, *Római jogi alapfogalmak*, s. 166, a KROESCHEL, „Verlobung, Verlöbniß,“ in *Lexikon des Mittel Alters VIII*, s. 1549.

²⁹ Porov. BUDIL, *Arrha sponsalicia*, s. 9.

³⁰ Prirodzene, potvrdzovací význam sa uplatňoval len nepriamo tým, že sťažoval dlžníkov vierolomnosť. Porov. *Cod. Iust.* 4,21,17. Až v justiniánskej kodifikácii máme priamo zachované ustanovenie veku, ktorý bol vyžadovaný pre uzavretie zasnub, konkrétne siedmych rokov pre chlapca a piatich pre dievča. Porov. *Mod. D.* 23,1,14. Je ale prirodzené, že aj v predchádzajúcich obdobiach vývoja rímskeho práva (s určitou výnimkou) v prípade práva poklasického sa vyžadovalo, aby osoby nepatrili do kategórie *infantes* alebo *infantiae proximi*. Porov. VRANA, *Matrimonium v rímskom práve*, s. 11, a GRUBBS, *Woman and the Law in the Roman Empire*, s. 89–90.

³¹ Karol REBO – Peter BLAHO, *Rímske právo*, 4. prepracované a doplnené vydanie, Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 171–172, a Ignác Antonín HRDINA – Petr DOSTALÍK, *Přehled římského práva soukromého*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 44.

Obdobne však nevznikol záväzok uzavrieť v budúcnosti manželstvo, ale len nevyhnutnosť oferty k jeho uzavretiu zo strany snúbenca. Ani v justiniánskom práve zároveň neprichádzalo do úvahy súčasné dvojité zasnúbenie, respektíve nové zasnúbenie bez zrušenia prvého. Snaha o uzavretie manželstva s iným mužom než snúbencom bola preto kvalifikovaná ako právne neúčinná.³² Zohľadnenie morálky sa prejavilo v požiadavke na čistotu ženy vstupujúcej do manželstva, ktorá musela už ako snúbenica zachovávať snúbencovi vernosť a v prípade jej porušenia bola trestaná ako za cudzoložstvo.³³ Z právneho hľadiska túto povinnosť niektorí právnici vysvetľovali tak, že zaplatením *arrhae sponsaliciae* získal snúbenec k snúbenici isté osobité práva.³⁴ Novotou justiniánskeho práva bola tiež potreba získania súhlasu otca alebo poručníka snúbenice s jej zasnúbením.³⁵

Ako je všeobecne známe, rímskoprávne koncepcie boli, po zohľadnení niektorých partikulárnych kmeňových obyčají, v zásade akceptované aj predstaviteľmi germánskych kráľovstiev, ktoré boli postupne zakladané na kresťanskom Západe po páde Západorímskej ríše (r. 476). Samotné zasnúbenie (*desponsatio*) sa objavuje na prahu stredoveku v germánskych *leges* v rozmedzí starovekého rímskeho vývoja ako zmluva medzi otcom alebo poručníkom snúbenice a snúbencom. Na viacerých miestach však bolo ustanovené, že dievča mohlo zasnúbeniu s vybraným snúbencom odporovať a nesmeli byť zasnúbené proti svojej vôli. Obsahom zmluvy o zasnúbení bolo obstaranie manželskej moci nad ženou (*munt*), pričom snúbenec bol povinný ako protiplnenie poskytnúť obvenenie (*wittum*)³⁶ alebo prinajmenšom nejaký preddavok (*arrha*, *Mahlschatz*), pravdepodobne vo forme mincí alebo prsteňa. Význam tohto inštitútu a jeho ďalekosiahly praktický dopad sa prejavoval najmä v skutočnosti, že v prípade opomenutia zasnub bolo manželstvo právne neúčinné. Otec mohol v takomto prípade žiadať navrátenie svojej dcéry späť a už narodené deti boli dokonca považované za nemanželské. Túto

³² Porov. BUDIL, *Arrha sponsalicia*, s. 12.

³³ Porov. VISCUSO, *Sexuality, Marriage, and Celibacy in Byzantine Law*, s. 120. Bližšie k tejto problematike pozri tiež Kamila BUBELOVÁ – Matej PEKARIK, „Cizoložství a kořistění z prostituce jiného (římskoprávní pohled),“ in *Sexuální trestné činy včera a dnes*, ed. Jaromír Tauchen – Karel Schelle, Ostrava: Key Publishing, 2014, s. 21–29.

³⁴ Porov. KOSCHAKER, „Zur Geschichte der *arrha sponsalicia*,“ s. 18¹.

³⁵ KROESCHEL, „Verlobung, Verlöbniß,“ in *Lexikon des Mittel Alters VIII*, s. 1549.

³⁶ CLAUDIETER SCHOTT, „Ehe,“ in *Lexikon des Mittel Alters III*, München und Zürich: Artemis Verlag, 1986, s. 1616n.

vadu však bolo možné konvalidovať dodatočným plnením obvenenia (*Muntschatz*). Zasnuby boli navyše, podobne ako u Slovanov, považované za nezrušiteľné puto nevyhnutne smerujúce k uzavretiu manželstva.³⁷ Celkovo možno konštatovať, že zasnúbenie bolo v zásade vnímané ako prvý článok z „refazca úkonov“, ktorý, s nasledujúcimi krokmi sobáša (odovzdania nevesty), privedenia domov (*Brautlauf*)³⁸ a manželskej súlože, zakladal manželstvo.

2. KÁNONICKÉ PRÁVO

Pokiaľ ide o právo Katolíckej cirkvi, podobne ako mnohé jeho inštitúty aj zasnúbenie bolo ovplyvňované spočiatku najmä zákonmi i obyčajami židovskej komunity a osobitne tiež rímskym právom.³⁹ Rozhodujúcim pre prax raných cirkevných spoločenstiev boli najmä ustanovenia klasického rímskeho práva, ktoré považovali zasnúbenie len za jednoduchú zmluvu o budúcom manželstve (*contractus praeparatorius*, *pactum de contrahendo*), s ktorou sa nespájal nárok na náhradu škody alebo zaplatenie zmluvnej pokuty v prípade jej nedodržania.⁴⁰ Ako sme už spomenuli, v prípade uzavretia druhého zasnúbenia vyvolávalo takéto konanie infámiu a bolo právne kvalifikované na úrovni bigamie. Pod vyššie uvednými vplyvmi Cirkev najneskôr na začiatku 3. storočia uznala zasnúbenie ako prirodzene platnú a zákonom uznanú zmluvu. V 4. storočí bolo zasnúbenie, v súlade so slovami sv. Augustína,⁴¹ uzavierané v písomnej forme (*tabulae*), ktorú podpisoval a potom verejne prečítal biskup. Pri tomto úkone bolo zároveň odovzdané veno, ak teda bolo odovzdávané, alebo došlo k výmene zasnubných darov. Pokiaľ išlo o právne účinky zasnúbenia ako manželskej prekážky, pápež Benedikt I. (*Benedictus*, 573–577) deklaroval, že to, čo robí z dvoch ľudí jedno telo, je konzumácia manželstva a zasnúbenie preto mužovi nebráni uzavrieť manželstvo so sestrou svojej snúbenice. Práve na základe týchto úvah vyvstala potreba zvážiť otázku kvázi príbuzenstva vznikajúceho na základe zasnúbenia,

³⁷ Porov. VACEK, „O zasnoubení,“ s. 64.

³⁸ T.j. spoločný odchod manželov do nového domova. Porov. KROESCHEL, „Verlobung, Verlöbniß,“ in *Lexikon des Mittel Alters VIII*, s. 1549.

³⁹ Porov. BUDIL, *Arrha sponsalicia*, s. 15–16.

⁴⁰ Porov. VACEK, „O zasnoubení,“ s. 62–63.

⁴¹ Porov. *Sermo VIII*, 18; 37,7 a 332,4 etc.

ktorá zostala na dlhý čas otvorenou. Ďalším významným zásahom do uplatňovania tohto inštitútu bolo rozhodnutie pápeža Gregora I. Veľkého (*Gregorius Magnus*, 590–604), ktorý dovoľil zasnúbenie ženy rozviazať zasnúbenie za účelom vstupu do kláštora.⁴² Aj vo vzťahu k zasnúbeniu sa už počas cirkevného staroveku postupne vyprofilovali rozdiely medzi západným a východným cirkevným právom. Kým na kresťanskom Východe tak bolo kňazom žehnané už zasnúbenie, na Západe k tomu dochádzalo len pri uzavieraní manželstva.⁴³

Dôležitým predmetom kánonickoprávnej úpravy bolo zasnúbenie aj v priebehu 9. storočia, keď pápež Mikuláš I. (*Nicolaus*, 858–867) v odpovedi Bulharom z roku 860 (*Responsa Nicolai ad consulta Bulgarorum*, C. III) uviedol, že k jeho uzavretiu je potrebné: 1) vyjadrenie súhlasu oboch stranami a tiež súhlas ich rodičov, alebo poručníkov, s plánovaným manželstvom; 2) *subarrhatio*, teda odovzdanie prsteňa mužom žene na spôsob závdavku alebo zálohu; 3) písomne zaznamenané odovzdanie vena v prítomnosti svedkov. Uzavretie manželstva malo pritom nasledovať buď bezprostredne po uzavretí zasnub, alebo k tomu malo dôjsť po určitom vopred vymedzenom čase.⁴⁴ Tieto ustanovenia boli viac-menej akceptované aj v nasledujúcom období, pričom k ich ďalšej úprave, respektíve špecifikovaniu došlo až vo vrcholnom stredoveku. Ako je všeobecne známe, v kánonickom práve tých čias našli svoju reflexiu

⁴² Porov. *Lib. VI, Ep. 20*.

⁴³ Porov. Vratislav BUŠEK, *Učebnice dějin práva církevního II*, Praha: Vyšehrad, 1946, s. 61. Pokiaľ ide o východné kánonické právo, ako zaujímavosť možno spomenúť, že na kresťanskom Východe predstavovali zasnuby, popri písomnej zmluve o vene (*arrhatio*) a cirkevnom obrade, jednu z foriem uzavierania manželstva. K zmene došlo až na začiatku 10. storočia, keď byzantský cisár Lev VI. Filozof (886–912) prostredníctvom Novely 74 uzákonil ako jedinú platnú formu uzavierania manželstva liturgické požehnanie. Porov. Viscuso, *Sexuality, Marriage, and Celibacy in Byzantine Law*, s. 29, 30–33, 37, 40–41.

⁴⁴ V prvom prípade hovoríme o vyjadrení súhlasu *de praesenti*, keďže manželstvo mohlo nasledovať aj bezprostredne po zasnubách. *Subarrhatio* zakladalo nasunutie prsteňa na prst nevesty ženichom, pričom odovzdanie vena bolo na mnohých miestach kresťanského Západu znázorňované prostredníctvom medaily alebo mince. V tomto prípade išlo najmä o reflexiu vplyvov sálskeho práva, ktoré naďalej ponímalo inštitút zasnúbenia viac-menej ako kúpu nevesty. Porov. Edmond MARTÈNE, *De antiquis ecclesiae ritibus libri IV*, Rouen: Guillelmus Behourt, 1700–1702, I, IX, a. 3, n. 4. Bližšie k problematike vena v uhorskom práve raného novoveku a v práve rímskom pozri Matej PEKARIK, „Právna úprava vena v Tripartite a v rímskom práve: komparatívny pohľad,“ in *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie doktorandov a školiteľov Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave*, Trnava: Trnavská univerzita, 2007, s. 5–16.

viaceré ustanovenia rímskeho (sčasti tiež germánskeho) práva a po ich zapracovaní sa mnohé kánonickoprávne inštitúty vyprofilovali na dlhé storočia do viac-menej definitívnej podoby. Netreba tiež zabúdať na to, že počas prvých desiatich storočí v cirkevnom práve dominoval právny partikularizmus, pričom k unifikácii kánonickoprávnych noriem začalo dochádzať v 10. až 11. storočí.⁴⁵ Pokiaľ ide o manželské právo, v období 10. až 16. storočia sa Cirkvi podarilo vybudovať dokonalý systém, ktorý dominoval v celej stredovekej spoločnosti a ovplyvnil súčasnú podobu manželstva nielen v kánonickom, ale tiež v sekulárnom práve.⁴⁶

⁴⁵ Najmä v tomto období postupovala Cirkev proti zvyku zaväzovať dievčatá z vládnučích rodov k vstupu do manželstva s rodičmi vybraným ženíchom, hájajúc tak slobodu manželského súhlasu. V tejto súvislosti je potrebné si uvedomiť, že zasnubovanie nedospelých členov rodiny sa udržiavalo najmä v mocných, bohatých a preto politicky vplyvných rodinách. Ich snahy o ovplyvnenie formy tohto inštitútu preto pretrvávali až do obdobia novoveku. Porov. VACEK, „O zasnoubení,“ s. 58.

⁴⁶ Napriek tomu je nevyhnutné uviesť, že v niektorých partikulárnych cirkvách pretrvávali rôzne excesy naďalej, a to aj v oblasti manželského práva. Porov. Bušek, *Učebnice dějin práva církevního II*, s. 164. Tieto skutočnosti sa prejavovali aj pri inštitúte zasnúbenia, ktorý bol niekde považovaný za nezrušiteľné puto, ktorého samozrejým následkom bolo uzavretie manželstva, kým inde bol kvalifikovaný ako inštitút bez akýchkoľvek právnych následkov. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že u národov, kde sa začalo kresťanstvo šíriť v dobách svojho vzniku, zo zasnúbenia v zásade nevyplývala právna povinnosť k uzavretiu manželstva. Opačné tendencie boli typické pre Germánov a Slovanov, kde dlhodobo pretrvávali názory o nezrušiteľnosti zasnúbenia a povinnosti uzavrieť manželstvo. Absentujúca unifikácia právnej praxe na univerzálnnej úrovni navyše umožňovala tamajším cirkevným súdom rozhodovať takéto kauzy v súlade so staršími obyčajami. Tie preto bežne pripúšťali uplatňovanie *actio ad petendam matrimonii celebrationem*, ktorá nútila druhú zo strán zasnúbenia k uzavretiu manželstva. Keďže priame donútenie neprichádzalo do úvahy, na vynútenie plnenia boli častokrát používané cirkevné tresty. Okrem toho, zasnúbenie bolo v týchto krajinách považované za vylučujúcu manželskú prekážku, ktorá bola až neskôr zmenená na prekážku zakazujúcu. Porov. VACEK, „O zasnoubení,“ s. 59 a 64–65 a 67. V tejto súvislosti je tiež potrebné si uvedomiť, že jednotlivé kresťanské komunity sa aj v neskoršom období riadili vo viacerých oblastiach prakticky výlučne právnymi obyčajami. Z toho dôvodu univerzálni cirkevní zákonodarcovia v právnej praxi častokrát mlčky akceptovali viaceré odchýlky od všeobecného práva. Aj stredoveká kánonistika napokon výslovne konštatovala, že partikulárne právne obyčaje majú mať prednosť i v oblasti manželského práva. Zavrhnuté mali byť len za tých okolností, ak sa líšili od univerzálneho zákona do takej miery, že by hrozilo vypuknutie veľkého škandálu. Porov. *Glossa ordinaria ad D. 32, c. 13* a *Glossa ordinaria ad X 4,14,5*. Kánonista Hostiensis († 1271) zastával rovnaký názor, deklarujúc, že obyčaje by mali mať v tejto oblasti prevahu nad všeobecným zákonom v záležitostiach, ktoré neovplyvňujú samotnú podstatu manželstva. Porov. *Lectura ad X 4,1,1*. V zásade sa pritom malo za to, že zmeniť nebolo možné len požiadavku na slobodnú výmenu manželských súhlasov nuptu-

Čo sa týka formulácie najdôležitejších teologicko-právnych charakteristík manželstva, a to najmä jeho sviatostnej povahy a nerozlučiteľnosti, k tým prispel najvýznamnejším spôsobom pápež a vynikajúci kánoništa Alexander III. (*Alexandrus*, 1159–1181). Aj vďaka nemu sa napokon v tomto období začali opúšťať viaceré zaužívané germánskoprávne koncepcie a kánonické právo sa opätovne navracalo k svojim rímskoprávnym koreňom (*Ecclesia vivit iure romano*), a to v zmysle v tom čase už prevažujúceho justiniánskeho práva.⁴⁷

Alexander III. sa pričínal tiež o formovanie inštitútu zásnub, keď prísne rozlišoval medzi *sponsalia de futuro* (zasnúbením) a *sponsalia de praesenti* (manželskou zmluvou).⁴⁸ Rovnako tak rozhodol o okamihu nastúpenia právnych účinkov manželstva, spájajúc názory bolonskej a parížskej školy s tým, že manželstvo označil za platné (*matrimonium ratum*) a relatívne nerozlučiteľné už po výmene manželských súhlasov nupturientmi (*consensus facit nuptias*).⁴⁹ Tento záver mal pri zasňubovaní zvýhodniť ženu, ktorá stále viac vystupovala ako samostatná zmluvná strana, zatiaľ čo otcovi alebo poručníkovi zostávalo iba právo udelenia súhlasu. Napriek tomu bol význam tohto inštitútu sčasti znížený, pretože popri

rientmi. Porov. James A. BRUNDAGE, „*E pluribus unum: Custom, the Professionalization of Medieval Law, and Regional Variations in Marriage Formation*,“ in *Regional Variations in Matrimonial Law and Custom in Europe, 1150–1600*, ed. Mia Korpiola, Leiden: Brill, 2011, s. 35–36.

⁴⁷ Porov. napríklad Kenneth PENNINGTON, „*Lex naturalis and ius naturale*,“ in *Crossing Boundaries at Medieval Universities*, ed. Spencer E. Young, Leiden: Brill, 2011, s. 236–237 a 239.

⁴⁸ Isté reflexie týchto inštitútov nachádzame v už spomenutom starobyľom židovskom práve, kde v istom období zasňubenie a manželstvo splývali. Rovnaké procesy boli neskôr zaznamenané i v práve germánskom. Dôvodom bola skutočnosť, že zo zasňubenia vznikali takmer tie isté záväzky ako z manželstva. Porov. BUDIL, *Arrha sponsalicia*, s. 15¹⁰⁰, a Viscuso, *Sexuality, Marriage, and Celibacy in Byzantine Law*, s. 120.

⁴⁹ Právnickému štýlu myslenia vrcholnostredovekej kánonistiky totiž zodpovedalo fixovanie nástupu právnych účinkov manželstva na jeden konkrétny časový okamih. Kým bolonská škola tento okamih videla (po židovskom vzore) v telesnej konzumácii manželstva, parížska škola zastávala názor, podľa ktorého bol pre vznik manželstva smerodajný (hoci aj neformálny) súhlas manželov. Alexander III. zároveň konštatoval, že platné manželstvo možno pred jeho konzumáciou (*matrimonium consummatum*) rozviazať vstupom jednej zo strán do kláštora alebo pápežským dišpenzom. Dokonalým a ľudskou mocou absolútne nerozlučiteľným sa tak manželstvo stávalo až po jeho konzumácii (*copula carnalis*). Porov. KROESCHEL, „*Verlobung, Verlöbniß*,“ in *Lexikon des Mittel Alters VIII*, s. 1549. Ako zaujímavosť možno spomenúť, že prípady, v ktorých skoršia prax pripúšťala rozluku manželstva (nekonzumovaného), boli neskôr vzťahnuté na rozviazanie zasňubenia. Porov. BUŠEK, *Učebnice dějin práva církevního II*, s. 165.

tomto akte konsenzu, ktorý predpokladal manželstvo, dostávalo za každých okolností prednosť samotné manželstvo. Uzavieralo sa tak, že snúbenci si v kruhu svojich rodín, neskôr pred kňazom, vymenili súhlasy i prstene, pričom vôľa k nemu bola u nupturientov predpokladaná aj pri výmene manželských súhlasov v súkromí.⁵⁰ Závery Alexandra III. sa v období klasického kánonického práva (*ius novum medii aevi*) premietli aj do kánonov prvých úradných a exkluzívnych kánonickoprávnych zbierok, ktoré napomohli k unifikácii kánonického práva prakticky vo všetkých odvetviach a definovali jeho podobu až do roku 1918. Autorom vôbec prvej z nich, zbierky *Liber extra* z roku 1234, bol profesor práv na Bolonskej univerzite (*Universitas Boloniensis*), pápežský svedník a dominikán katalánskeho pôvodu, Rajmund z Peñafortu (*Raimundus de Penafort*, † 1275), ktorý zároveň spísal osobitnú príručku o manželskom práve pod názvom *Summa de matrimonio*.⁵¹ V nej rozsiahle reflektoval

⁵⁰ Nezabránilo tomu ani rozlišovanie medzi *sponsalia de praesenti* a *de futuro*, keďže aplikácia prvého uvedeného inštitútu sa spájala so vznikom manželskoprávných účinkov. Aj keď v tomto období platil príkaz verejného uzavierania manželstva, tajné manželstvá (*matrimonia clandestina*) boli považované, napriek ich nedovolenosti, za platné. Sobáš pritom zostával prevažne občianskym úkonom, po ktorom snúbenci vstupovali do kostola, aby ich zväzku kňaz počas konania bohoslužby požehnal. Cirkevný sobáš sa stal bežným až v 14. storočí, keď ho kňaz konal pred dverami kostola, pričom až od 16. storočia bol uzavieraný priamo v kostole pred kňazom. Porov. Vratislav BUŠEK, *Učebnice dejín práva cirkevného*, Bratislava: Právnická fakulta University Komenského v Bratislave, 1929, s. 117. Už pápež Alexander III. totiž rozhodol, že je to partikulárna právna obyčaj, ktorá má určiť, či sa majú manželské súhlasy medzi nupturientmi vymeniť pred občianskou autoritou alebo kňazom. Aj keď spomenutý kánonista Hostiensis zastával názor o nevhodnosti tohto ustanovenia, v jednotlivých partikulárnych cirkvách si nupturienti bežne menili manželské súhlasy v záhradách, hostincoch etc. Porov. *Lectura ad X 4,4,3*. Bližšie k tejto problematike pozri BRUNDAGE, „*E pluribus unum*“, s. 36.

⁵¹ Je vysoko pravdepodobné, že Rajmund v skutočnosti len prepracoval rovnomenné staršie dielo pochádzajúce od bolonského profesora Tancreda (*Tancredus*, † 1234). Aj z toho dôvodu bol k Rajmundovej zbierke v jej jednotlivých vydaniach bežne pripájaný aj Tancredov spis. Rajmundovo pojednanie o manželstve bolo zase bežne zaraďované ako štvrtá časť k jeho vlastnej staršej trojdielnej sume na tému pokánia (*Summa de casibus poenitentiae*). *Summa de matrimonio* bola po celé stáročia považovaná pre právnu úpravu manželského práva za určujúcu, keďže ponúkala spoľahlivý pohľad na základné koncepcie manželského kánonického práva vrcholného stredoveku. Je pritom vysoko pravdepodobné, že zostavená bola pre potreby vyššieho kleru a akademikov, keďže komplexnosťou pojednania bola za hranicami nielen finančných, ale tiež intelektuálnych schopností väčšiny vtedajšieho nižšieho duchovenstva. Porov. Pierre PAYER, „Introduction,“ in RAYMOND OF PENYAFORT, *Summa on Marriage*, translated with an introduction by Pierre Payer, Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 2005, s. 1–5.

v tom čase platné právo, teda normy Graciánovho dekrétu a niektorých ďalších zbierok zostavených po jeho vydaní (najmä *Quinque compilationes antiquae*), nevynímajúc ani rímske právo, čo sa prejavilo aj v pojednaní o inštitúte zasnúbenia.

Rajmundovo pojednanie začína v prvom titule práve zasnubami, pričom autor najskôr vysvetlil etymológiu slova, potom spôsoby ich uzavretia, požiadavku veku, vrátane právnych účinkov a možností ich zrušenia (*repudiatio*). Zásnuby definoval v rozmedzí v tom čase už dominujúceho rímskeho práva ako sľub budúceho manželstva, pričom termín *sponsalia* odvodil od slova *spondere*, teda „sľubovať“. ⁵² Uzavrieť ich bolo možné štyrmi spôsobmi: len so sľubom, so zálohom, so zasnubným prsteňom a s pridaním prísahy (*sponsalia firmata*, respektíve *iurata*). ⁵³ Pokiaľ ide o vek, obdobne vychádzajúc z ustanovení justiniánskeho rímskeho práva, Rajmund požadoval dovŕšenie siedmeho roku života, keďže sa malo za to, že týmto vekom deti nadobúdajú *discretio*. ⁵⁴ V tom čase zá-

⁵² Ulp. D. 23,1,2: *Sponsalia dicta sunt a spondendo: nam moris fuit veteribus stipulari et spondere sibi uxores futuras*. Porov. tiež *Dec. Grat. C. 30, q. 5, c. 3* a *Flor. D. 23,1,1*. Tento latinský výraz je odvodený od starogréckeho *σπένδειν*, prekladaného do latinského jazyka ako synonymum pojmu *libare*, konkrétne vo význame prijatia záväzku. Porov. Alois SOLDÁT, „Codex juris canonici. Část I. O manželství, které se má uzavřít,“ *Časopis katolického duchovenstva* 7 (1931): 657².

⁵³ Rajmund bližšie špecifikoval, že jednoduchým sľubom dochádza k uzavretiu zasnub slovami muža adresovanými žene „vezmem si Ťa za ženu“, na čo žena odpovedá „vezmem si Ťa za muža“, alebo inými podobnými slovami. Ak bol v uvedených výrokoch použitý budúci čas (*sponsalia de futuro*), išlo o skutočné zásnuby. Ak by však boli uzavierané prostredníctvom slov v prítomnom čase (teda napríklad „od tohto času si Ťa ponechávam a mám za manželku“, zatiaľ čo žena použije slová tomu zodpovedajúce), v takom prípade nešlo o zásnuby, ale o uzavretie manželstva (*sponsalia de praesentí*). Porov. *Summa de matrimonio* I,1. Rajmundove závery sú logické a odôvodnené predovšetkým s ohľadom na už spomenutú skutočnosť, že až do Tridentského koncilu (*Concilium Tridentinum*, 1545–1563) nebola pri uzavieraní manželstva pre platnosť predpísaná verejná kánonická forma. Ako sme už uviedli, aj keď sa teda snúbenci nepoznali telesne, manželstvo vznikalo už na základe súkromnej výmeny manželských súhlasov. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad Ján DUŠA, *Katolícke manželské právo*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie: Kňazský seminár J. Vojtaššáka, 1996, s. 203–206. Pokiaľ ide o ďalšie formy zasnub, Rajmund pracoval najmä s relevantnými prameňmi obsiahnutými v Graciánovom dekréte, zbierke *Liber extra* a v prameňoch rímskeho práva. Porov. *Dec. Grat. C. 27, q. 2, c. 15*; *X 4,1,5* a *4,1,12* a *Cod. Iust. 5,1,3*.

⁵⁴ Porov. *X 4,2,4*. Rajmund zároveň zdôraznil, že ak by deti alebo rodičia v ich mene uzavreli zásnuby, tie nemali nijaký účinok. To by sa zmenilo za predpokladu, ak by s tým chlapec alebo dievča, po dosiahnutí zákonom požadovaného veku, súhlasili alebo tomu neprotirečili. Autor sa potom zaoberal otázkou, či by si mohol jeden zo snúbencov vziať za manželského partnera pokrvného príbuzného druhého snúbenca,

roveň, obdobne v rímskoprávnom rozmere, platilo, že uzavrieť manželstvo boli spôsobilí chlapci po dovŕšení 14. roku a dievčatá po dovŕšení 12. roku života.⁵⁵ Čo sa týka účinkov zasnúbenia, Rajmund zdôraznil, že zasnuby je možné uzavrieť buď podmiennečne (*sponsalia conditionata*) alebo bezpodmienečne (*sponsalia pura*). Priložená podmienka (napríklad prisľub odovzdania vopred určenej peňažnej sumy druhej strane v prípade odmietnutia uzavrieť manželstvo) však nesmela za žiadnych okolností ovplyvniť slobodu jeho uzavierania. Za týchto okolností sa k podmienke neprihliadalo.⁵⁶ Rajmund potom osobitne zvážil možnosť prinútenia jednej zo strán zasnúbenia (v prípade zasnub dvoch plnole-

odpovedajúc záporne. Porov. *Summa de matrimonio* I,4 a XIV,1; X 4,1,22; X 4,2,4–5; X 4,2,12; X 4,4,1; X 4,5,5 a X 4,19,8; *Dec. Grat.* C. 32, q. 2, c. 12 a C. 32, q. 2, d. p. c. 12. Zbierka *Liber sextus* z roku 1298 však výslovne deklarovala, že v takomto prípade manželská prekážka nevzniká. Porov. VI 4,1,1 a 4,2,1. Tento inštitút možno označiť za predchodcu súčasnej manželskej prekážky verejnej mravopočestnosti (*impedimentum publicae honestatis*), ktorá chráni dobro spoločnosti a zakazuje pod sankciou neplatnosti uzavrieť manželstvo medzi pokrvnými príbuznými osôb, ktoré spolu žili vo verejne známom konkubinate alebo v neplatnom manželstve v prvom stupni priamej línie. Porov. kán. 1093 CIC/1983 a 810 CCEO/1990. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad Damián NĚMEC, *Manželské právo katolíckej cirkve s ohľadom na platné české právo*, Praha: Krystal OP; Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 74–76.

⁵⁵ Porov. *Summa de matrimonio* I,2; X 4,2,3 a X 4,2,6. Bližšie k tejto problematike pozri SOLDÁT, „Codex juris canonici. Část I. O manželství, které se má uzavřít,“ s. 658.

⁵⁶ Porov. X 4,1,17 a X 4,1,29. Rajmund pritom podmienky kvalifikoval ako dovolené, alebo nedovolené. Ak išlo o podmienku dovolenú, tá mohla byť buď nevyhnutná, alebo dobrovoľná. Ak bola hanebná alebo nedovolená, bolo potrebné ďalej rozlišovať, či bola v protiklade k prirodzenosti manželstva alebo nie. Dovolená a nevyhnutná podmienka bola taká, ktorá by v prípade jej nezahrnutia spôsobovala nulitu právneho úkonu. Dovolená a dobrovoľná podmienka bola zase taká, ktorá mohla byť zahrnutá, alebo nie. Ako príklad možno uviesť vyhlásenie „vezmem si Ťa, ak to bude chcieť môj otec“. V takomto prípade boli účinky zasnúbenia pozastavené až do času, kým sa podmienke vyhovel. K tomu dochádzalo aj v prípade pridanej prisahy, s výnimkou vyjadrenia súhlasu v prítomnom čase alebo telesného styku. V takomto prípade totiž medzi nupturientmi vzniklo skutočné manželstvo a prezumovalo sa, že sa navrhnujej podmienky vzdali. Podmienka, ktorá bola nedovolená a bola proti prirodzenosti alebo podstate manželstva, bola taká, keď napríklad jedna zo strán povedala „beriem si Ťa, ak sa vyhneš splodeniu potomka“ alebo „kým si nenájdem inú, hodnejšiu ženu“. V takomto prípade by účinky zasnúbenia nenastali vôbec. O podmienke, ktorá bola nedovolená ale nebola proti prirodzenosti manželstva, bolo možné hovoriť napríklad v prípade, ak niekto povedal „vezmem si Ťa, ak niekoho okradneš“ a pod. Na takúto podmienku sa potom pozeralo ako na nepripojenú a zasnúbenie vznikalo. Porov. *Summa de matrimonio* IV,3; X 4,5,3 a X 4,5,5–6; *Dec. Grat.* C. 22, q. 4, c. 22 a C. 32, q. 2, c. 7. K pojednaniu o princípe subsidiarity v kánonickom práve bližšie pozri Matúš NĚMEC, „Princíp subsidiarity v doktríne katolíckej cirkvi,“ in *Ius Romanum schola sapientiae: Pocta Petrovi*

tých osôb s prisahami) k vstupu do manželstva, a to prostredníctvom cirkevných trestov (konkrétne cenzúr). Konštatoval, že niečo takéto prichádza do úvahy len v prípade, ak by v dôsledku nedodržania prisahy hrozilo vypuknutie vojny alebo vážneho škandálu. Pred donútením však, v súlade so zaužívaným trestnoprávnym princípom subsidiarity, uprednostnil napomenutie (*monenda non cogenda administranda sunt*).⁵⁷

Z vyššie uvedeného výkladu je zrejmé, že zo zasnúbenia nevyplyvala ani v období vrcholného stredoveku povinnosť strán uzavrieť manželstvo za každých okolností. Napriek tomu však raz uzavreté zasnuby bránili, v prípade ich nerozviazania, uzavrieť zasnuby s osobou inou, pričom tento objekt bol dokonca chránený inštitútom vylučujúcej manželskej prekážky. Ak by sa zasnúbený o niečo také pokúsil, mal byť donútený vrátiť sa k druhej strane zasnúbenia.⁵⁸ Rajmund však zároveň konštatoval, že ak by takáto osoba uzavrela s iným partnerom zasnuby *de praesenti*, prípadne *de futuro* nasledované telesným stykom, za takých okolností by boli prvé zasnuby rozviazané *ex lege*, keďže by museli ustúpiť silnejšiemu putu, ktorým je manželstvo.⁵⁹ Pokiaľ išlo o ďalšie spôsoby rozviazania zasnúbenia, jednou z možností bol prechod zasnúbeného do rehoľného stavu. Čo bolo zaujímavé, strana, ktorá zostala vo svete, bola v takomto prípade uvoľnená spod záväzku zasnúbenia, a to dokonca aj v prípade, ak by išlo o zasnúbenie v prítomnosti, z čoho logicky vyplýva, že vstup do rehoľného inštitútu fakticky znamenal rozviazanie manželského zväzku. Aplikácia tohto inštitútu však s ohľadom na božskoprávny charakter relevantných noriem prichádzala do úvahy len pri nekonzumovanom manželstve.⁶⁰ Ako druhú možnosť Rajmund uviedol presťahovanie sa jednej zo strán do iného kraja.⁶¹ Tretím dôvodom bolo ochorenie na lepru alebo ochrnutie, prípadne strata očí alebo

Blahovi k 70. narodeninám, ed. Matúš Nemec – Peter Mach – Matej Pekarík, Trnava: Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2009, s. 329–341.

⁵⁷ Porov. VACEK, „O zasnoubení,“ s. 67. Rajmund tiež zvažil možnosť zasnub plnoleté osoby s maloletou. Za tých okolností musel plnoletý počkať, kým maloletý dosiahne právom stanovený vek pre uzavretie manželstva. Ak by ho maloletá osoba po dovŕšení právom stanoveného veku odmietala, v takom prípade prichádzalo do úvahy zrušenie zasnub rozsudkom cirkevného súdu. Porov. *Summa de matrimonio* I,6 a X 4,2,7–8.

⁵⁸ Porov. *Summa de matrimonio* I,7 a X 4,1,22.

⁵⁹ *Summa de matrimonio* XIII,1.

⁶⁰ Porov. *Summa de matrimonio* I,7; X 3, 32,2 a 3,32,7.

⁶¹ Porov. *Mod. D.* 50,1,32 a X 4,1,5.

nosa a pod.⁶² Štvrtým bolo príbuzenstvo, za predpokladu, ak zasnúbený smilnil s príbuzným druhej strany zasnúbenia.⁶³ Piatou možnosťou bolo vzájomné oslobodenie sa spod záväzku zasnub samotnými snúbencami.⁶⁴ Šiestym prípadom bolo smilstvo a siedmym, ak niekto, zasnúbený *de futuro*, uzavrel zasnuby s inou osobou *de praesenti* a potom nasledovala *copula carnalis*.⁶⁵ Ako poslednú možnosť uviedol Rajmund už spomenuté dosiahnutie plnoletosti neplnoletým, ktorý žiadal o uvoľnenie spod záväzku zasnúbenia za účelom uzavretia zasnub s inou osobou.⁶⁶

Rajmundove závery, ktoré vychádzali z Graciánovho dekrétu a premietli sa aj do zbierky *Liber extra*, boli rozpracované do takých detailov, že neskoršie úradné i súkromné kompilácie na ďalšiu úpravu tohto inštitútu viac-menej rezignovali. Kým zbierka *Liber sextus* z roku 1298 sčasti bližšie špecifikovala niektoré normy predchádzajúcej úradnej zbierky, Klementíny (*Clementinae constitutiones*), ani Extravaganty Jána Chappuiseho (*Extravagantes Ioannis XXII* a *Extravagantes communes*) už o zasnubách nehovorili vôbec.⁶⁷ Ako je všeobecne známe, po vzore legistov nazvali kánovníci vyššie spomínané zbierky spoločným názvom *Corpus iuris canonici*, pričom táto kompilácia zostala v platnosti až do roku 1918, keď bola nahradená prvým kodifikačným dielom v dejinách latinskej cirkvi. V období novoveku predstavovala vo vzťahu k zasnú-

⁶² Porov. X 4,8,3 a 2,24,25.

⁶³ Porov. *Dec. Grat.* C. 27, q. 2, c. 32.

⁶⁴ Porov. X 4,1,2.

⁶⁵ Porov. X. 2,24,25; 4,1,31 a 4,4,1. Strana, ktorá sa previnila, musela za týchto okolností konať pokánie pre porušenie slova alebo sľubu. Rajmund zároveň zdôraznil, že ak by išlo len o zasnúbenie *de futuro*, pôvodne zasnúbená strana sa musela vrátiť k prvému partnerovi a rovnako konať pokánie pre krivú prisahu zloženú novému „snúbenčovi“. Porov. *Summa de matrimonio* I,7. Cirkevné sudy vyššie uvedené ustanovenie bežne akceptovali ako *praesumptio iuris et de iure* v tom zmysle, že k zmene *consensus de futuro* na *consensus de praesenti* a jeho vyjadreniu došlo práve prostredníctvom súlože, pričom toto pravidlo bolo uplatňované aj v ďalších storočiach. Porov. VACEK, „O zasnoubení,“ s. 71.

⁶⁶ Porov. X 4,27–8. Všetky uvedené prípady, okrem prvého, sa však týkali výlučne zasnúbenia *de futuro*. Navyše, okrem prvého prípadu, keď nastupovali účinky rozviazania zasnub *ex lege*, pri všetkých ostatných sa vyžadoval rozsudok cirkevného súdu. Porov. *Summa de matrimonio* I,7. Od obdobia vrcholného stredoveku až do neskorého novoveku boli napokon cirkevné sudy ako jediné spôsobilé k rozhodovaniu manželských káuz. Posudzovanie inštitútu zasnúbenia bolo zaradené k *res spiritualibus adnexa*, teda k veciam povahou rýdzo duchovným. Porov. BUŠEK, *Učebnice dějin práva církevního II*, s. 160.

⁶⁷ Porov. VI 4,1,1 a 4,2,1–2.

beniu istú novinku partikulárna prax viacerých cirkví, ktorá smerovala k uznaniu určitých skutočností za zásnuby rozväzujúce, bez potreby ich deklarovania cirkevným súdom.⁶⁸ Tomu napokon napomohla aj reforma manželského práva vykonaná Tridentským koncilom, vďaka ktorej význam tohto inštitútu poklesol ešte viac, čo sa prejavilo aj v skutočnosti, že od toho času boli zásnuby považované už len za zakazujúcu manželskú prekážku.⁶⁹ Po koncile sa zároveň zaužívalo, že aj keď nebolo pri zasnubovaní možné dohodnúť zmluvnú pokutu, do úvahy prichádzalo nárokovanie si náhrady škody, ktorá jednej zo strán zasnúbenia ich zrušením skutočne vznikla (*damnum emergens*), nie však ušlého zisku (*lucrum cessans*).⁷⁰ Aj napriek vyššie uvedenému však v niektorých partikulárnych cirkvách prijímali cirkevné súdy *actiones ad petendam matrimonii celebrationem* naďalej.⁷¹

Ďalší, aj keď minimálny zásah do úpravy inštitútu zasnúbenia pri niesla reforma pápeža Pia X. (1903–1914), ktorý sledoval prostredníctvom dekrétu *Ne temere* cieľ, aby sa zasnúbenie uzavieralo vždy s rozvahou a zároveň bol uľahčený dôkaz o ich riadnom a platnom uzavretí.⁷² S ohľadom na úctu k tradíciám poňal tento inštitút do svojho normatívneho textu aj prvý *Kódex kánonického práva* (*Codex iuris canonici*). V zasnúbení sa pritom skutočne odzrkadlila história kánonického práva,

⁶⁸ Porov. VACEK, „O zasnoubení,“ 68.

⁶⁹ Ako ďalší príklad možno spomenúť ustanovenie, že cirkevný súd mohol prehlásiť zasnúbenie za nezáväzné z dôvodu obáv, že manželstvo medzi konkrétnymi snúbencami bude nešťastné. Otcovia tohto koncilu si pritom ani v tomto období ešte netrúfli výslovne odoprieť držiteľom rodinnej moci právo zasnubiť nedospelého. Ku kvalitnému prekladu textov Tridentského koncilu bližšie pozri Ignác Antonín HRDINA, *Dokumenty Tridentského koncilu*, Praha: Krystal OP, 2015.

⁷⁰ Porov. SOLDÁT, „Codex juris canonici. Část I. O manželství, které se má uzavřít,“ s. 662.

⁷¹ Porov. VACEK, „O zasnoubení,“ s. 72–73. Tento proces súvisel taktiež s pomalým a postupným presadzovaním sa tridentského manželského práva v jednotlivých krajinách, na základe čoho dokonca dochádzalo k rozlišovaniu medzi *loca tridentina* a *loca non tridentina*. Porov. BUŠEK, *Učebnice dějin práva církevního I*, s. 173–174.

⁷² V súlade s týmto dekrétom bolo zasnúbenie považované za platné, ak bola zmluva o ňom vyhotovená písomne, pričom podpísať ju museli okrem samotných strán taktiež príslušný farár (prípadne biskup) alebo aspoň dvaja svedkovia. Ak písať nevedeli, táto skutočnosť mala byť osobitne zaznamenaná, pričom za takýchto okolností mal byť priradený ešte jeden svedok. Právna prax zároveň poukázala na to, že až týmto dekrétom bolo definitívne zakázané uzavieranie zásnub nedospelých prostredníctvom prejavu vôle držiteľa rodinnej moci. Porov. *Ne temere*, in ASS 40 (1907): 525–530. Bližšie k tejto problematike pozri SOLDÁT, „Codex juris canonici. Část I. O manželství, které se má uzavřít,“ s. 659–660.

keďže k jeho podobe prispeli stredoveké kánonickoprávne zbierky, dekrét Tridentského koncilu, nevynímajúc ani spomenutú reformu Pia X. Vo všeobecnosti však možno konštatovať, že v porovnaní s predchádzajúcim obdobím bola jeho úprava značne zjednodušená. Zasnúbenie bolo kánonom 1017, § 1 definované ako obojstranný prísľub budúceho uzavretia manželstva, pričom rovnaké slová používa aj platný latinský Kódex kánonického práva z roku 1983.⁷³ Zároveň platí, že obe kodifikačné diela nepovažovali tento inštitút za zakazujúcu manželskú prekážku ani za nevyhnutný prvok prípravy na manželstvo. Prvý Kódex vyžadoval pri zasnubách, s účinkami k platnosti, slávnostnú písomnú formu podpísanú nupturientmi a buď jedným kvalifikovaným svedkom (farárom alebo miestnym ordinárom), alebo dvoma (bežnými) svedkami.⁷⁴ Platný Kódex išiel, pokiaľ ide o voľnosť úpravy tohto inštitútu, ešte ďalej. Na základe kánonu 1062 sa tak už nevyžaduje dodržanie písomnej formy

⁷³ Teda: *Matrimonii promissio sive unilateralis, sive bilateralis seu sponsalitia, irrita est pro utroque foro, nisi facta fuerit per scripturam subsignatam a partibus et vel a parcho aut loci Ordinario, vel a duobus saltem testibus.*“ Zaujímavosťou zostáva, že prvý Kódex v tom istom kánone, a po jeho vzore i platný latinský Kódex v kánone 1062, hovorí tiež o jednostrannom prísľube uzavretia manželstva. Kým jednostranným sľubom sa zaväzuje iba jedna strana a druhá strana tento sľub prijíma, pri obojstrannom sľube sa zaväzujú obe strany navzájom. Pod termínom zasnúbenie sa však zjavne rozumie len obojstranný prísľub uzavretia manželstva. Ako zaujímavosť možno v tomto ohľade uviesť, že pri prácach na platnom Kódexe niektorí konzultori pre jeho revíziu dokonca navrhovali právnu úpravu zasnub úplne vynechať. Cirkev si však tento kánon, s ohľadom na tradície mnohých národov, napokon ponechala. Porov. Jozef KRAJČI, *Veľké tajomstvo*, Bratislava: TA SR Pressfoto, 1993, s. 41. Pokiaľ ide o *Kódex kánonov východných cirkví* (*Codex canonum ecclesiarum orientalium*), ten upravuje inštitút zasnúbenia v kánone 782, nepodávajúc nijakú legálnu definíciu. Aj keď o jednostrannom prísľube uzavretia manželstva tento prameň výslovne nehovorí, v § 2 spomenutého kánonu sa používa výraz prísľub manželstva (*matrimonii promissio*), ktorý možno v súlade s právnou tradíciou vzťahnuť nielen na zasnúbenie, ale tiež na jednostranný prísľub uzavretia manželstva. Okrem toho, východný Kódex zasnúbenie odporúča nupturientom ako chvályhodné (*laudabiliter*). Zároveň však výslovne odmieta právo požadovať na základe zasnub uzavretie manželstva, priznávajúc odmietnutej strane len náhradu spôsobenej škody. Porov. NĚMEC, *Manželské právo katolíckej cirkve*, s. 37–38.

⁷⁴ Je pritom prirodzené, že pokiaľ neboli dodržané tieto požiadavky, zasnuby zaväzovali len vo svedomí, avšak nie *pro foro externo*. Ako zaujímavosť možno uviesť, že uzavrieť ich bolo možné aj prostredníctvom zástupcu alebo tlmočníka. Porov. kán. 1089n CIC/1917. Prvý Kódex zároveň výslovne nevylúčil ani *subarrhatio*. Bližšie k tejto problematike pozri SOLDÁT, „Codex juris canonici. Část I. O manželství, které se má uzavřít,“ s. 660n.

a jeho špecifikovanie zostáva výlučne na partikulárnom práve.⁷⁵ Čo sa týka záväznosti zasnúbenia, oba Kódexy ustanovili, že z neho nevyplýva právo požadovať uzavretie manželstva, považujúc ho len za *obligatio naturalis*.⁷⁶ Šťasti v rozpore s týmto záverom však oba Kódexy priznali náhradu spôsobenej (najmä materiálnej) škody vymáhateľnej aj pred cirkevným súdom.⁷⁷

3. UHORSKO

Úprava inštitútu zasnúbenia platná na území dnešného Slovenska (ako súčasť Uhorského kráľovstva) bola ovplyvnená rímskym a kánonickým právom (s platnosťou pre väčšinu rímskokatolíckej vieryvyznanej),⁷⁸ aj keď vylúčiť nemožno ani vplyvy starobylých staroslo-

⁷⁵ Kódex konkrétne hovorí o príslušnej biskupskej konferencii, ktorá má zohľadniť zvyky a prípadné občianske zákony tento inštitút upravujúce. Pokiaľ ide o Slovenskú republiku, J. E. Mons. Stanislav Žvolenský mi v osobnom rozhovore vyjadril odhodlanie Konferencie biskupov Slovenska využiť zmocňujúce normy Kódexu a upraviť predmetné inštitúty za zohľadnenia slovenskej praxe. Od toho času však bol partikulárnym právom normatívne upravený len inštitút ohlások, nie zasnub. Porov. Rozhodnutie Konferencie biskupov Slovenska v zmysle kán. 1067 CIC, podľa návrhu Rady KBS pre rodinu zo dňa 17. 3. 2015, in *Acta curiae Archiepiscopalis Cassoviensis*, č. 3 (2015): 5.

⁷⁶ Keďže prvý Kódex výslovne neupravoval spôsoby zániku zasnúbenia, bolo na ne nevyhnutné aplikovať ustanovenia týkajúce sa vo všeobecnosti zániku zmlúv, respektíve normy staršieho práva. Z toho vyplývali najmä možnosti jeho zániku smrťou jedného zo snúbencov, pápežským dišpenzom a vzájomnou dohodou. V záujme dokázateľnosti tohto úkonu však bolo namieste rozviazanie zasnúbenia pred príslušným farárom a svedkami, pred ktorými bolo pôvodne uzavreté. Do úvahy však prichádzalo i jednostranné zrušenie. Porov. kán. 6, § 4 CIC/1917. Bližšie k tejto problematike pozri SOLDÁT, „Codex juris canonici. Část I. O manželství, které se má uzavřít“, s. 664–665.

⁷⁷ Porov. kán. 1017, § 3 CIC/1917 a 1062, § 2 CIC/1983. Väčšina kánonistov sa zhodne v závere, že správne chápané zasnúbenie môže mať veľký pastoračný význam. O jeho dôležitosti vypovedá tiež skutočnosť, že ho možno sláviť osobitným liturgickým obradom. Požiadavky na uzavieranie zasnub *in facie Ecclesiae* sa napokon v kánonickom práve objavujú už od čias vrcholného stredoveku. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad NĚMEC, *Manželské právo katolícké cirkve*, s. 38. Pokiaľ ide o magistérium, o neustálej aktuálnosti tejto témy vypovedá napríklad Katechéza o rodine pápeža Františka (*Franciscus*, 2013–) z 27. mája 2016 s názvom „Zasnuby a význam spoločnej cesty prípravy na manželstvo“. K jej textu pozri <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20150527041>.

⁷⁸ Podľa Ignáca Franka *Matrimonium saepe praecedunt sponsalia, i.e. pactum maris ac feminae de matrimonio inter se contrahendo*, s nadväzujúcim dôrazom na dobrovoľnosť daného sľubu a podrobným priblížením úpravy podmienok vzniku a zániku zasnúbenia

vanských zvykov a obyčají,⁷⁹ dlho ovládajúcich a usmerňujúcich život rurálnej slovenskej väčšinovej society. Až obdobie druhej polovice 19. storočia, vzhľadom na trend sekularizácie rodinného práva a manželských vzťahov, prinieslo svetskú reguláciu tohto inštitútu, ktorej zásadným obsahom sa mala stať požiadavka odstránenia akéhokoľvek prvku vynucovania tohto záväzku, vynímajúc tendenčne (s prihliadnutím na nemenné stanovisko Katolíckej cirkvi požadujúcej slobodný súhlas pri uzavieraní manželstva ako *conditio sine qua non*) zasnúbenie „spod vplyvu Cirkvi“.⁸⁰ Nástup moderných kodifikácií a presadzovanie svetského charakteru manželstva⁸¹ sa teda prenieslo aj do úpravy inštitútu manželstvu prirodzene predchádzajúcemu, t.j. zasnúbenia. Dôležitým v tejto súvislosti bolo tiež to, že svetské regulácie tohto inštitútu sa zväčša týkali majetkových nárokov, teda právnej ochrany niektorých vzťahov vyplý-

a s tým súvisiacich majetkových nárokov (snubné dary, darovacie sľuby a pod.). Porov. Ignác FRANK, *Principia Juris Civilis Hungarici. Tomus I*, Pestini: Venui habent Egenberger et Wigand, 1829, s. 124–126. Podobne sa vyslovil aj Imrich Kelemen definujúc zasnúbenie ako *pactum mutuum maris et feminae de matrimonio in vicem ineundo*. Porov. Imrich KELEMEN, *Institutiones Juris Hungarici privati. Liber I. De personis*, Buda: Typis Regiae scientiarum universitatum Hungaricae, 1818, s. 317–324. Bližšie k rímskoprávnym prvkom v súčasnom maďarskom rodinnom práve pozri Matej PEKARIK, „Merkmale des römischen Familienrechts in der neuen privatrechtlichen Kodifikation,“ *Forum iuris Europaeum* 1 (2016): 23–35.

⁷⁹ V rámci veľkomoravského obdobia sa v právnych textoch (najmä Zakon sudnyj ljudem a Nomokánon) stretávame s termínmi označujúcimi zasnuby ako „narečení“ – zasnúbený (Zakon sudnyj ljudem, čl. 11) a „obručenyja děvy“ – zasnúbené dievky (Nomokánon, čl. 42). Porov. Tomáš GABRIŠ – Róbert JÁGER, *Najstaršie právo na Slovensku? Pokus o rekonštrukciu predcyrilometodského normatívneho systému*, Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 185–186.

⁸⁰ Reminiscencie uvedeného stanoviska nachádzame aj na začiatku 20. storočia, o čom svedčí text komentujúci úpravu zasnúbenia obsiahnutú v rakúskom ABGB (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*) a v návrhu československého občianskeho zákonníka z roku 1931: „Občanský zákoník se v tomto paragrafu (§ 45 ABGB Zasnoubení – pozn.) obrací proti kánonickému právu, podle něhož zasnoubení bylo skoro nutnou přípravou sňatku. Zasnoubení podle kánonického práva zakládalo také překážku *impedimentum publicae honestatis* a vznikal z něho závazek uzavřít sňatek. Toto kánonické právo bylo u nás v platnosti až do císaře Jozefa II., který je zrušil patentem z 30. srpna 1782, čís. 73 Sb. z. s. prohlásiv, že zasnoubení nemá žádného účinku. Tuto zásadu převzal občanský zákoník skoro doslovně.“ Porov. František ROUČEK – Jaromír SEDLÁČEK, *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I*, Praha: Nakladatelství V. Linhart, 1935, s. 373–374.

⁸¹ Bližšie k tejto problematike pozri Adriana ŠVECOVÁ, „Kánonické manželstvo v Uhorsku na prahu modernej doby: všeobecný hmotnoprávny základ,“ *Revue církevního práva* 3 (2015): 26.

vajúcich z prísľubu uzavretia a následného nerealizovania manželstva. Medzi objektívnym právom chránené nároky patrili nielen nárok na náhradu materiálnej škody, ale tiež citovej ujmy, ktoré vznikli v dôsledku porušenia naturálneho záväzku uzavrieť manželstvo.⁸²

Ako je zrejmé, zasnúbenie malo počas historického vývoja na našom území pevné miesto v rámci regulácie rodinného (dobovo označovaného ako manželského) práva, pričom sa zároveň chápalo ako nevyhnutnosť vyžadovaná dobovou spoločenskou mienkou.⁸³ Medzi väčšinovým rurálnym obyvateľstvom Slovenska boli zasnuby v období 19. a prvej polovice 20. storočia najčastejšie označované pojmami ako „rukoviny“ (staroslovanský výraz), „zdváky“, „prstienkovanie“, „vera“ alebo „svatanky“. O tomto inštitúte nám podávajú viaceré zaujímavé informácie etnologicke štúdie, ktoré ich poväčšine charakterizujú ako v miestnej komunite zaužívané obradné úkony s právnym významom, uskutočňované zväčša bez ingerencie Cirkvi na báze starobyklých zvykov a obyčají. Pokiaľ ide o ich priebeh, spájalo sa s nimi podávanie či zväzovanie rúk, prípitok, bozk a výmena darov (spočiatku to boli napríklad časti odevu, ako šatka, topánky či košeľa; jedlo – koláč alebo jablko; neskôr tiež prsteň).⁸⁴ Snubný prsteň a väčší formalizmus bol typický pre šľachtickú a neskôr aj mestskú komunitu.⁸⁵ Do vidieckej society prenikol zvyk odovzdávania snubného prsteňa až v priebehu 20. storočia. Ten bol v historickom vývoji až do moderných čias chápaný ako dôležitá časť parafernálneho

⁸² Helmut COING, *Europäisches Privatrecht. Band II. 19. Jahrhundert*, München: C.H. Beck, 1989, s. 306.

⁸³ Porov. Štefan LUBY, *Dejiny súkromného práva na Slovensku*, 2. vydanie, Bratislava: Iura Edition, 2002, s. 309.

⁸⁴ Katarína NÁDASKÁ, *Čím žila slovenská rodina: Rodinné tradície a slávnosti v našej ľudovej kultúre*, Bratislava: Fortuna Libri, 2014, s. 136–137.

⁸⁵ V tomto smere sú nositeľmi zaujímavých informácií aj zachované testamenty (najmä mestskej komunity). Takýto prípad predstavoval závet Anny Hillovej, ktorá k osobitnému (výlučnému) majetku subsumovala aj tzv. „záväzek“ v sume 3 000 zl., nadobudnutých v minulosti od svojho snúbenca Bonhardyho. Hoci sa manželstvo neuzavrelo, snúbenica si závdavok ako „náhradu škody“ ponechala. Závet Anny Hillovej pozri ŠA Bratislava, pobočka Trnava, sign. 3–21–20. Citované podľa Miriam LACLAVÍKOVÁ – Adriana ŠVECOVÁ, „Spolunadobudnutý majetok manželov (koakvizícia), osobitný (výlučný) majetok manželov a ich vyjadrenie v právnom úkone *mortis causa* – testament. Historickoprávny rozbor vyjadrenia inštitútov spolunadobudnutého a osobitného majetku manželov v testamentoch mešťanov Trnavy v prvej polovici 19. storočia,“ *Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva* 4 (2006): 363. Celý výskum doc. Švecovej pozri v edícii testamentov Adriana Švecová, *Trnavské mešťianske závetý. 1.–2. zväzok*, Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2014.

majetku (*paraphernum*) ženy a neskôr osobitného (výlučného) majetku manželky⁸⁶ nepodliehajúceho exekúcii. Vplyvy rímskeho a kánonického práva sú zreteľné najmä v skutočnosti, že odovzdanie a prevzatie snubného daru sa považovalo za dôkaz uzavretia zmluvy o zasnúbení. Ich reflexie možno nájsť tiež v závere, že súčasťou zasnub bola dohoda o zaplatení pokuty (často vo forme *poena dupli*), ktorá mala zohľadniť materiálnu škodu, ako aj ujmu na cti a stratu spoločenskej prestíže.⁸⁷

Pokiaľ ide o uhorský manželský zákon z roku 1894 (zák. čl. XXXI/1894), ten špecifikoval zasnúbenie ako inštitút prirodzene predchádzajúci uzavretiu manželstva, pri ktorom nevzniká „žalobné právo na uzavretie manželstva“, t.j. právo súdne sa domáhať jeho uzavretia (§ 1 zák. čl. XXXI/1894). Uvedená proklamácia, často nepatrične označovaná ako výsledok nástupu a prechodu k modernej sekularizovanej spoločnosti, však nijako nezmenila podstatu a poslanie tohto inštitútu v jeho tradičnej obyčajovej a kánonickoprávnej úprave uplatňovanej dlhodobo aj na území Slovenska. Nemožno totiž zabúdať na už spomenuté pevné stanovisko Katolíckej cirkvi, ktorá neustále odmietala obmedzovanie slobody manželského súhlasu a v zásade tiež vynucovanie uzavretia manželstva na základe zasnub, čo bolo miestami narúšané spomenutými partikulárnymi právnymi obyčajami.⁸⁸ Podľa zachovaných správ sa však normy tohto obsahu na našom území počas historického vývoja

⁸⁶ Ako historickú paralelu a prežívanie historickej tradičnej, ako aj osobnej intímnej hodnoty snubného prsteňa možno vnímať aj súčasnú právnu úpravu vylučujúcu z daňovej exekúcie [§ 117 zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov] i exekúcie [§ 115 zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov] práve snubný prsteň, a to aj napriek už neexistencii inštitútu zasnúbenia v slovenskom právnom poriadku.

⁸⁷ Marta Boríková – Adriana Švecová – Kornélia Jakubíková, *Tradície slovenskej rodiny*, Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 1997, s. 176. Ako uvádza Luby, k platnosti zmluvy o zasnúbení sa nevyžadovali zvláštne formality a existujúce zachované úkony (podanie rúk, výmena prsteňov, výmena darov, prípadne aj cirkevné požehnanie) sa z miesta na miesto líšili. Vplyvy rímsko-kánonického práva sú zreteľné tiež v závere, že zasnubná zmluva sa často zabezpečovala vedľajšími dohovormi, a to najmä zmluvnou pokutou (*poena vincularis sive contractualis*) alebo zasnubným záväzkom (*arrha*), ktorý dával snúbenec snúbenici s povinnosťou jeho vrátenia v prípade porušenia sľubu. Porov. Luby, *Dejiny súkromného práva na Slovensku*, s. 310.

⁸⁸ K týmto záverom zrejme prispievala nielen partikulárna prax niektorých cirkevných spoločenstiev, ale tiež povrchnosť niektorých novovekých právnikov a nesprávne pochopenie tohto kánonickoprávneho inštitútu, keďže v prírukách kánonického práva boli zasnuby bežne zjednodušene definované aj slovami *sponsalia obligant ad implemen-*

v zásade nevyskytli. Aj na základe tohto manželského zákona tak platilo, že zo zasnúbenia nevznikal právny nárok na uzavretie manželstva, ale len morálny, t.j. naturálny (nežalovateľný) záväzok.⁸⁹ Vôľa snúbencov v budúcnosti uzavrieť, respektíve neuzavrieť manželstvo, tak nebola v zásade ničím obmedzená. V zmysle právnej úpravy bolo pod sankciou neplatnosti zakázané uzavieranie dohôd o zmluvnej pokute pre prípad, ak by k splneniu snúbeneckého sľubu nedošlo. Takéto dojednania boli navyše kvalifikované ako zmluvy odporujúce dobrým mravom.⁹⁰ Ako neplatné boli posudzované aj akékoľvek iné podmienené plnenia, ku ktorým malo dôjsť v prípade, ak by nedošlo k uzavretiu manželstva (§ 2 zák. čl. XXXI/1894).

Čo sa týka definície zasnúbenia, tú vyššie spomenutý manželský zákon, s prihliadnutím na jeho spoločensko-historicky zaužívané vymedzenie, neobsiahol. Právna veda a literatúra sa pritom väčšinou a historicky dlhodobo zhodovali na chápaní tohto inštitútu ako sľubu dvoch osôb odlišného pohlavia, že v budúcnosti uzavrú manželstvo.⁹¹ Išlo teda o konsenzus ohľadom uzavretia manželstva *pro futuro* a pre vstup do snúbeneckého vzťahu, ako aj pre jeho ukončenie, postačovala vôľa snúbencov bez obligátnej ingerencie príslušnej svetskej alebo cirkevnej autority.⁹² Zákonná úprava preň nepredpisovala žiadne formality. Forma a spôsob realizácie zasnúbenia (v prípade, ak si snúbenci nezvolili kánonickú formu) preto zostávali v plnej dispozícii a na slobodnej vôli strán. O silnej tradičnej väzbe zasnúbenia a manželstva na našom území svedčí aj skutočnosť, že literatúra pri výklade o inštitútoch manželského majetkového práva pomerne často charakterizovala aj majetkové nároky, kto-

tum matrimonii. Porov. Joannes Josephus RENDEK, *Epitome seu compendium universae doctrinae legalis*, Tyrnavia: Typis Academicis, S. J. per Leopoldum Berger, 1737, s. 18.

⁸⁹ Ivana Šošková, „Zánik právnej úpravy zasnúbenia v Československu,“ in *Naděje právní vědy: Býkov 2010. Sborník z mezinárodního setkání mladých vědeckých pracovníků konaného ve dnech 23.–25. 4. 2010 na Zámeckém statku Býkov*, ed. Vilém Knoll, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 130.

⁹⁰ ROUČEK – SEDLÁČEK, *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému*. Díl I, s. 374.

⁹¹ Vladimír FAJNOR – Adolf ZÁTURECKÝ, *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*, 3. vydanie, Šamorín: Heuréka, 1998, s. 395. Porovnaj aj názory predstaviteľov staršej uhorskej právnej vedy (Frank, Kelemen, Klósz, Kövy a pod.).

⁹² Ivana Šošková, *Manželstvo a manželsko-právne vzťahy vo svetle prvej kodifikácie československého rodinného práva 1949*, Banská Bystrica: Belianum, 2016, s. 32.

ré vznikali v súvislosti s odstúpením od zasnúbenia.⁹³ Je zrejmé, že dané zaradenie je prinajmenšom „diskutabilné“, a to najmä s ohľadom na skutočnosť, že manželstvo a s ním spojené majetkové vzťahy medzi manželmi nevznikli.⁹⁴ Vznikali len majetkové nároky pre prípad odstúpenia od zasnúbenia s dôležitou podmienkou plnej spôsobilosti snúbencov na právne úkony. Platilo totiž, že snúbenec s obmedzenou spôsobilosťou na ne bol povinný nahradiť škodu vzniknutú odstúpením od zasnúbenia jedine vtedy, ak jeho zákonný zástupca so zasnúbením súhlasil.

Zákon precíznym spôsobom formuloval ochranu poškodenej snúbeneckej strany pre prípad porušenia (morálneho) záväzku k uzavretiu manželstva vo vzťahu k jej finančným nákladom a investíciám vzniknutým v súvislosti s prípravami na jeho slávenie. Poškodená snúbenecká strana mala pri odstúpení od zasnúbenia právo na náhradu škody (t.j. na náhradu výdavkov spojených s prípravou na uzavretie manželstva),⁹⁵ ďalej právo na vrátenie darov, ktoré boli dané v očakávaní uzavretia

⁹³ Vladimír FAJNOR, „Manželské právo majetkové na Slovensku,“ *Právny obzor* 3 (1920): 5–6. Bližšie k tejto problematike pozri aj Miriam LACLAVÍKOVÁ, *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi: od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva*, Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo SAV, 2010.

⁹⁴ Výrazne ochranný potenciál mala aj úprava obsiahnutá v zák. čl. VII/1886 (§§ 21–23) o právnych úkonoch medzi manželmi a snúbencami, ktorá vyžadovala pri väčšine právnych úkonov obligatórnu verejnonotársku formu. V prípade neplatnosti právnych úkonov, uzavretých medzi manželmi alebo snúbencami, bol každý z účastníkov povinný vrátiť druhému to, čo nadobudol z neplatného právneho úkonu, pričom v tomto smere dôkaznou silou nedisponovali súkromné listiny vystavené manželmi alebo snúbencami, a to ani medzi nimi navzájom (§ 22 *in fine*).

⁹⁵ Zásadné rozhodnutie Kráľovskej Kúrie č. P. 4208/1908 z 11. februára 1919: „§ 3 zák. čl. XXXI. z r. 1894, ktorým je stanovená povinnosť snúbenca od zasnúbenia bez podstatného dôvodu odstúpiť, aby nahradil náklady učinené z príčiny zamýšľaného manželstva, nevylučuje tú možnosť, aby bol snúbenec od zasnúbenia bez podstatného dôvodu odstúpiť podľa pravidiel obecného práva občanského pridržaný nahradiť druhému snúbencovi všetku škodu, ktorú tomuto spôsobil úmyselne v spojení so sľubom manželstva svojimi skutkami alebo opomenutiami.“ Z odôvodnenia možno uviesť, že „Kráľ. Kúria vzala za dokázané tvrdenie žalobníčky, že žalovaný ako snúbenec žalobníčky v súvislosti so svojím sľubom blízkeho sňatku medzi nimi primäl žalobníčku k tomu, aby sa vzdala svojho postavenia u a-ského divadla respektíve aby neobnovovala zmluvu, a apríli 1906 vypršavšiu, a presťahovala sa do Budapešti. ... Ponevác však podľa zisteného skutkového stavu žalovaný svojím sľubom manželstva a v súvislosti s ním tým svojim činom, že primäl žalobníčku, aby vystúpila od a-skej spoločnosti, zapríčinil, že žalobníčka od mesiaca apríla 1906 zostala bez zmluvy a tým bez zárobku: je žalovaný povinný nahradiť žalobníčke škodu týmto spôsobom jej úmyselne spôsobenú...“ Porov. Vladimír FAJNOR – Vladimír ZÁTURECKÝ, *Zásadné rozhodnutia býv. uh. kr. Kúrie (do 28./X. 1918) a Najvyššieho súdu Československej republiky*

manželstva *in natura*, alebo náhradu ich hodnoty,⁹⁶ a právo na vymáhanie darovacích sľubov.⁹⁷ Ako poškodený bol v tomto ohľade ponímaný aj ten snúbenec, ktorému druhá strana dala príčinu na odstúpenie od zasnúbenia a na odmietnutie uzavrieť manželstvo. Všeobecne sa uznávalo, že dôvodmi boli všetky rozlukové (rozvodové) dôvody obsiahnuté v zákone o manželskom práve, nakoľko takéto konanie jedného zo snúbencov smerovalo proti samotnému záväzku, ako aj proti osobe druhého snúbenca, ktorého morálne poškodzovalo.⁹⁸ Posúdenie dôvodov odstúpenia bolo ponechané na zváženie súdu. Podanie žaloby podliehalo premĺčaniu v lehote jedného roka odo dňa odstúpenia.⁹⁹ Právna úprava nevyučovala, aby od zasnúbenia odstúpili aj obaja snúbenci, a to napríklad na základe vzájomnej dohody, pričom v tomto prípade nedochádzalo k vzniku nárokov na náhradu škody.

4. ČESKOSLOVENSKO A SLOVENSKO

Po vzniku Československej republiky sa v dôsledku recepcie stretávame s dualizmom právnej úpravy s dosahom aj na inštitút zasnúbenia. Na území Čiech, Moravy a Sliezska platil prevzatý, pôvodom rakúsky

(do r. 1926) vo veciach občianskych z oboru práva súkromého platného na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi, Bratislava: Právnická Jednota na Slovensku, 1927, s. 697–699.

⁹⁶ Bližšie k tejto problematike pozri Kamil HENNER, *O uherském právu manželském*, Praha: Nákladem vlastním, 1904, s. 34–37.

⁹⁷ Imre ZLINSZKY, *A magyar magánjog mai érvényben. Különös tekintettel a gyakorlat igényeire*, Budapest: Franklin, 1902, s. 535.

⁹⁸ ROUČEK – SEDLÁČEK, *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému. Díl I*, s. 380.

⁹⁹ §§ 3–5 zák. č. XXXI/1894 o manželskom práve: „§ 3 Snúbenec, ktorý bez dôležitého dôvodu zasnúbenie zrušil alebo druhému snúbencovi dal dôležitú príčinu k zrušeniu, je povinný poskytnúť druhému snúbencovi a jeho príbuzným náhradu škody za výdaje vynaložené s ohľadom na uzavretie manželstva, ktoré malo byť uzavreté, a *in natura* vrátiť to, čo mu druhý snúbenec alebo jeho príbuzní darovali so zreteľom na manželstvo, ktoré malo byť uzavreté, a ak to už nie je možné, v tom prípade nahradiť hodnotu darov až do výšky obohatenia; darovací sľub, ktorý dal druhý snúbenec alebo jeho príbuzní so zreteľom na manželstvo, ktoré malo byť uzavreté, sa stáva neúčinným. § 4 Právo na odškodnenie a na požadovanie vecí späť môže byť predmetom postúpenia, exekúcie alebo dedičstva len vtedy, keď oprávnená osoba už podala žalobu. § 5 Žaloby zakladajúce sa na § 3 podliehajú premĺčaniu do roka odo dňa zrušenia zasnúbenia.“

ABGB, upravujúci zasnúbenie v dvoch ustanoveniach (§§ 45–46),¹⁰⁰ kým na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi platil vyššie spomínaný uhorský manželský zákon XXXI/1894 (upravujúci zasnúbenie celkovo v piatich ustanoveniach §§ 1–5). Pri porovnaní oboch normatívnych textov možno konštatovať, že uhorská úprava bola precíznejšia a uvedenú okolnosť rešpektoval aj návrh československého občianskeho zákonníka z roku 1931, ktorý v prípade majetkových nárokov vyplývajúcich z odstúpenia od zasnúbenia čiastočne vychádzal z uhorského manželského zákona.¹⁰¹ Dôvodom čiastočného prevzatia uhorskej právnej úpravy bol najmä pomerne nedostatočný a strohý text rakúskeho ABGB.¹⁰² Pokiaľ

¹⁰⁰ § 45 ABGB „Ze zasnoubení neboli prozatímního slibu vejíti v manželství, ať byl dán nebo přijat za jakýchkoliv okolností nebo podmínek, nevzniká právní závazek, a to ani závazek uzavřítí manželství, ani závazek plniti to, co bylo vymíněno pro případ, že se od zasnoubení odstoupí. § 46 Jen snoubenec, z jehož strany nevzešla důvodná příčina k odstoupení, má nárok na náhradu skutečné škody, o které může prokázati, že ji tímto odstoupením utrpěl.“ Porov. Karel SCHELLE – Ilona SCHELLEOVÁ, *Civilní kodexy 1811–1950–1964*, Brno: Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, 1993, s. 48.

¹⁰¹ FAJNOR – ZÁTURECKÝ, *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*, s. 396–397. Návrh československého občianskeho zákonníka z roku 1931: „§ 17 Slíbí-li si muž a žena manželství (zasnoubí se), nevzniká tím závazek, a to ani závazek uzavřítí manželství, ani závazek plniti to, co bylo ujednáno pro případ, že se od zasnoubení odstoupí. § 18 Zruší-li některý ze snoubenců zasnoubení bez závažných důvodů nebo vyskytne-li se na jeho straně závažný důvod, pro který on nebo druhá strana od zasnoubení odstoupí, je povinen nahraditi druhému snoubenci, jeho rodičům a jiným osobám, které za ně jednaly, škodu, která jim vznikla tím, že důvěřující ve slíbený sňatek učinili náklady nebo vešli v závazky. Druhému snoubenci je povinen nahraditi i škodu, která mu vznikla tím, že důvěruje ve slíbený sňatek učinil opatření o svém jmění nebo výdělku. Škoda bude nahrazena jen potud, pokud tyto náklady, převzetí závazků a jiná opatření jsou přiměřeny poměrům. § 19 Vrácení darů, které vzhledem k budoucímu manželství dal snoubenci snoubenec nebo někdo jiný, lze se domáhati podle ustanovení o obohacení bez právního důvodu, bylo-li zasnoubení zrušeno bez viny dárce, za stejných podmínek lze odepřítí splnění darovacích slibů. Neplyne-li z účelu daru něco jiného, jest nárok na vrácení vyloučen, bylo-li zasnoubení zrušeno smrtí jednoho ze snoubenců, splnění darovacích slibů se však může domáhati jen pozůstalý snoubenec. Nároky uvedené v §§ 18 a 19 se promlčují za rok po zrušení zasnoubení.“

¹⁰² Považujeme za dôležité uviesť, že úprava zasnúbenia je v predmetnom (a v podstate nezmenenom) znení súčasťou rakúskeho občianskeho zákonníka (ABGB) dodnes. „§§ 45 a 46: und des Eheverlöbnißes. § 45. Ein Eheverlöbniß oder ein vorläufiges Versprechen, sich zu ehelichen, unter was für Umständen oder Bedingungen es gegeben oder erhalten worden, zieht keine rechtliche Verbindlichkeit nach sich, weder zur Schließung der Ehe selbst, noch zur Leistung desjenigen, was auf den Fall des Rücktritts bedungen worden ist. Rechtliche Wirkung des Rücktrittes vom Eheverlöbniß. § 46. Nur bleibt dem Theile, von dessen Seite keine gegründete Ursache zu dem Rück-

ide o odstúpenie od zasnúbenia, ale aj samotné zasnúbenie, vzťahovala sa naň pomerne bohatá rozhodovacia činnosť uhorskej Kráľovskej kúrie, ako aj Najvyššieho súdu ČSR a Slovenského Najvyššieho súdu.¹⁰³ Právna úprava vymedzila okrem dohody o zrušení zasnúbenia¹⁰⁴ aj bezdôvodné alebo odôvodnené (opodstatnené) odstúpenie od neho. Dôvody a okolnosti odstúpenia boli pritom ponechané na zváženie súdu.¹⁰⁵ Zo súdnej praxe a odbornej literatúry možno konštatovať, že ako relevantný dôvod bola uznaná preukázateľná neplodnosť jedného zo snúbencov, zistená

tritte entstanden ist, der Anspruch auf den Ersatz des wirklichen Schadens vorbehalten, welchen er aus diesem Rücktritte zu leiden beweisen kann.“

¹⁰³ Z významnejších rozhodnutí môžeme uviesť: rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR z 30. januára 1930 Rv III 99/29 [Úradná sbierka, II. (1930) č. 347]: „Snúbenec, ktorý bez dôvodnej príčiny odstúpil od zasnúbenia je povinný nahradiť snúbenici aj náklady spojené s pohostením po zasnúbení“; rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR z 8. septembra 1931 Rv III 982/30 [Úradná sbierka, III. (1931) č. 716]: „Podmienečné prijatie nabídky k sňatku treba posudzovať ako zasnúbenie“; rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR z 12. marca 1935 Rv IV 624/33 [Úradná sbierka, VII. (1935) č. 2008]: „Nárok na náhradu pre bezdôvodné zrušenie zasnúbenia treba posudzovať podľa práva platného v mieste, kde zasnúbenie bolo uzavreté. Náhrada za pohostenie poskytované počas zasnúbenia podľa § 46 rak. obč. zák. neprislúcha“; rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR z 6. septembra 1936 Rv IV 376/34 [Úradná sbierka, VII. (1935) č. 2178]: „Sľub muža vydatej žene, že si ju pre prípad rozlúčenia jej manželstva vezme za manželku, je ničotný, a žena nemôže z nedodržania sľubu vyvodzovať voči sľubujúcemu žiadne nároky, najmä ani nároky na náhradu škody“; rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR z 30. júna 1936 Rv III 173/36 [Úradná sbierka, VIII. (1936) č. 2753]: „Snúbenec nemá nárok na náhradu výdavkov, ktoré učinil s cieľom uzavretia manželstva v dobe, keď vedel, že dosavadné manželstvo druhého snúbenca nie je ešte rozlúčené“ a rozhodnutie Slov. Najvyššieho súdu z 31. mája 1946, Rv 397/44 [Úradná sbierka, VII. (1946) č. 1491]: „Ak ženích úmyselne a bez dôležitej príčiny neprišiel na sobáš, snúbenica proti nemu podľa práva môže úspešne uplatňovať len nároky podľa § 3 manž. zákona na tom základe, že od zasnúbenia bez dôležitej príčiny odstúpil, a nie aj ďalší návrh na tom základe, že následkom hanby a verejného poníženia má zmenšenú možnosť na zaopatrenie uzavretím nového manželstva.“ *Úradná sbierka rozhodnutí Najvyššieho súdu Československej republiky vo veciach občianskych z právnej oblasti Slovenska a Podkarpatskej Rusi*. Bratislava: Právnická Jednota na Slovensku v Bratislave, 1930–1939.

¹⁰⁴ Ak došlo k zrušeniu zasnúbenia dohodou oboch strán, nárok na náhradu škody nevznikal.

¹⁰⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR (Vážný č. 8314, 10.894): „Snoubenec len sám zrušil dôvodne zasnúbenie, anebo došlo-li k tomu prohlášením druhého snoubence, nemá nárok na náhradu škody, která mu tímto zrušením zasnúbení povstala. Sebevražda snoubence nezakládá nároku na náhradu škody (Vážný č. 8314) ani pro zaviněnou smrt (Vážný č. 10.894). Porov. Rouček – Sedláček, *Komentář k Československému občenskému zákoníku občanskému*. Díl I, s. 377.

pohlavná choroba snúbenca¹⁰⁶ alebo okolnosť, že majetok a príjmy otca snúbenice pochádzali z prevádzkovania nevestinca.¹⁰⁷ Náhrada škody zahŕňala najčastejšie náklady na svadobné šaty, pohostenie, cestu usku- točnenú v súvislosti s uzavieraním manželstva, náklady na zariadenie budúcej domácnosti a pod. Odstúpenie od zasnúbenia pritom oprávňo- valo druhú stranu k náhrade skutočnej škody, nie však ušlého zisku.¹⁰⁸ Ako konštatuje Šošková, tým, že zasnúbenie bolo na prelome 19. a 20. storočia legislatívne upravené, uznávalo sa nielen v rovine právneho vzťahu, s ktorým zákonodarca počítal a mal záujem na jeho ochrane, ale zároveň mu bola priznaná dôležitosť určitej „predfázy“ samotného manželského vzťahu.¹⁰⁹

Vo vzťahu k inštitútu zasnúbenia priniesol zásadnú zmenu až ľu- dovodemokratický rodinnoprávny kódex – zákon č. 265/1949 Zb. o ro- dinnom práve, účinný od 1. januára 1950, ktorý ho síce zrušil, avšak bez toho, aby pristúpil k odstráneniu v spoločnosti vžitej a akceptovanej terminológie „snúbenec“, respektíve „snúbenci“ (§§ 1–3, 5, 6 a 17).¹¹⁰ Za- ujímavou je v tomto ohľade absencia akejkolvek širšej diskusie, ktorá sa na jednej strane dá ospravedlniť charakterom doby, avšak aj absencia zmienky o príčinách jeho zrušenia v dôvodovej správe.¹¹¹ Najmä preto

¹⁰⁶ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR (Vážný č. 2160). Porov. ROUČEK – SEDLÁČEK, *Ko- mentár k Československému obecnému zákoníku občanskému. Díl I*, s. 378.

¹⁰⁷ Rozhodnutie uhorskej Kráľovskej kúrie P III 4319/1920). Porov. ROUČEK – SEDLÁČEK, *Komentár k Československému obecnému zákoníku občanskému. Díl I*, s. 380.

¹⁰⁸ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR, Vážný č. 3811. Porov. FRANTIŠEK VÁŽNÝ, *Rozhod- nutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnícké vy- davatelství v Praze, 1921–1939.

¹⁰⁹ ŠOŠKOVÁ, *Manželstvo a manželsko-právne vzťahy*, s. 29.

¹¹⁰ Peter Mosný, „Zákon o rodine – prvý československý socialistický kódex,“ in *Velké ko- difikace II. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Praze 5.–8. září 1988*, Praha: Univerzita Karlova, 1989, s. 243.

¹¹¹ Z rozpravy o prijímaní návrhu zákona o rodinnom práve v Národnom zhromaždení možno osobitne poukázať na názor slovenského poslanca Štefánika, podľa ktorého ná- vrh zákona o rodinnom práve „... (zákon – pozn.) zjednodušuje uzavretie manželstva v mnohých smeroch. Nový rodinný kodex nepozná už zasnuby ako zvláštny formál- ny akt. Táto ustanovizeň nie je v ňom normovaná, lebo je pre manželstvo irelevant- ná, pretože zasnúbenie samo o sebe nedáva snúbencovi právo na donútenie druhého snúbenca k manželstvu, keďže manželstvo je dobrovoľným životným spoločenstvom muža a ženy“ a ideologicky exponované vyjadrenia ministra spravodlivosti Čepičky: „O to väčší dôraz bude kladen na to, aby na samom počátku muž i žena zodpovedne vyřešili otázku, zdali jsou na obou stranách splněny předpoklady k trvalému soužití. Společnost, zajišťující práci, slušnou existenci, dobré životní podmínky, nelze později obviňovat z toho, když v manželství nelze pokračovat. V kapitalistické společnosti s je-

možno nad dôvodmi počinu zákonodarcu polemizovať a domnievať sa, že:

- inštitút zasnúbenia vzhľadom na svoje rímskoprávne a kánonicko-právne základy nekorešpondoval s ideovou líniou ľudovodemokratického (a potom socialistického) zákonodarcu;
- inštitút zasnúbenia nebolo potrebné, vzhľadom na jeho charakter morálneho záväzku, právom zvlášť regulovať;
- s ohľadom na názory o novátorstve socialistického náhľadu na rodinu, spočívajúcom najmä v dôraze na osobné citové vzťahy a nie na vzťahy majetkové a hospodárske, by bolo zasnúbenie s jeho právnou úpravou, riešiacou najmä následky odstúpenia od neho, nesúladné.

Ďalšia socialistická právna úprava v podobe zákona o rodine č. 94/1963 Zb. upustila aj od zaužívanej terminológie „snúbenec“, „snúbenci“ (pripomínajúcej kánonickoprávne základy inštitútu zasnúbenia) a pre osoby vstupujúce do manželstva zaviedla novú všeobecnú terminológiu – „muž“, „žena“ a „občania“.

Zasnúbenie tak bolo v období socializmu v podstate bez akejkoľvek polemiky odstránené z právnej regulácie a len veľmi sporadicky sa vyskytli snahy o prehodnotenie tohto postoja. V tomto smere možno osobitne uviesť iniciatívy Jiřího Haderky, podľa ktorého zasnúbenie predstavovalo jeden z podstatných faktorov zodpovedného vstupu do manželstva.¹¹² Vo svojich publikáciách zo 70-tych rokov 20. storočia za-

jími krisemi a nezaměstnaností tomu bylo jinak. Tam se snoubencům, pokud nepatřili k zámožným a majetným vrstvám, nedostávalo do vínku dobré sudby, tam často neodvisle od členů rodiny způsobila rozvrat manželství sama rozvrácená třídní společnost. Dnes tomu tak není a proto leží velká zodpovědnost na jedincích, aby jednali při volbě druhu nejvýš obezřetně, aby soužití v manželství bylo co nejvíce zajištěno už na samém začátku.“ Ani v jednom z oboch případů však nešlo ani o právní, ani o sociologické zohľadnenie skutočného významu zrušovaného inštitútu a zodpovedné a korektné vyjadrenie dôvodov jeho zrušenia. Porov. Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona (tisk 378) o právu rodinném (tisk 382) [on-line]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1948–1954 – stenoprotokoly. 37. schůze. Středa 7. prosince 1949, <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037006.htm>.

¹¹² Jiří HADERKA, „Právní ovlivňování předšňatkových negativních faktorů (*de lege ferenda*)“, *Právní obzor* 55, č. 2 (1972): 117–127. V predmetnej štúdii upozorňuje na skutočnosť, že „tato instituce (zasnubenie – pozn.) dosud neztratila v našem společenském prostředí svůj význam, když byla již od r. 1950 vykazána z právní úpravy“. Bližšie k tejto problematike pozri Jiří HADERKA, *Uzavírání manželství z hlediska právního*, Praha: Academia, 1977, s. 24–42, a Jiří HADERKA, „Možnosti a meze vytváření rodinněprávních institutů a stimulů ke stabilizaci manželství“, *Acta Facultatis Universitatis Comenian-*

snúbenie charakterizoval ako vážne rozhodnutie, ktoré, podobne ako uzavieranie manželstva, podlieha racionálnej úvahe a má do istej miery potenciál eliminovať neuváženy a ľahkovážny vstup do manželstva, čo hodnotil ako bežný jav nielen danej doby.¹¹³ Haderka okrem toho neúspešne požadoval znovuzavedenie úpravy majetkových nárokov medzi snúbencami pri odstúpení od zasnúbenia. Nová slovenská právna úprava v podobe zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine (rovnako aj v zákone o matrikách č. 154/1994 Z. z. a v jeho vykonávajúcej vyhláške č. 302/1994 Z. z.)¹¹⁴ sa vracia k terminológii „snúbenec“, „snúbenci“ bez zmienky o inštitúte zasnúbenia. Ten tak zostáva výlučne v úprave kánonického práva, respektíve zaužívaných spoločenských konvencií a obyčají, teda v podobe, v akej bol a stále je všeobecne akceptovaný, a to aj v dnešnej („modernej“) dobe. Uvedené iba dokazuje význam zasnúbenia a jeho praktickú využiteľnosť a dosah pre vzájomné vzťahy snúbencov a ich rodín.

ZÁVER

Na základe vyššie uvedeného výkladu je možné dospieť k záveru, že zasnúbenie sa historicky vyvíjalo viac-menej na podklade spoločenského vývoja tej-ktorej society. Už v období staroveku vznikli právne normy, ktoré ho považovali za nezrušiteľné puto nevyhnutne smerujúce

nae. Zborník zo IV. medzinárodnej konferencie rodinného práva socialistických krajín, konanej 27. 9.–1. 10. 1971, Bratislava: SPN, 1975.

¹¹³ Haderka osobitne poukazoval na zachovávanie inštitútu zasnúbenia v spoločenskej praxi a k jeho významu pre budúce manželstvo vyvodil aj tieto hodnotiace závery: „Psychologické i sociologické výzkumy namnoze svedčí o tom, že značný počet manželstiev je uzavíraný po veľmi krátkych známostech. Tato okolnosť pak vede k tomu, že se partneři nepoznají dostatečně po charakterové stránce a jejich manželství právě proto může být labilní.“ Na inom mieste uviedol: „Snoubenci vůči sobě cítí zpravidla již jistý závazek morální povahy a během této doby se připravují psychicky i materiálně k založení manželství a rodiny. Nebylo by tedy patrně zbytečné, kdyby aspoň do jisté míry tato instituce byla uvedena zpět do rodinného práva. V minimální podobě by se tak mohlo stát způsobem (jehož modelem je § 5 odst. 3 FBG v NDR), bylo by však asi na místě upravit i formu zasnoubení a jeho právní dosah.“ HADERKA, „Právní ovlivňování předšňatkových negativních faktorů (*de lege ferenda*)“, s. 125.

¹¹⁴ Zákon o rodine č. 36/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (§§ 1–2, 4–8 a 105); Zákon o matrikách č. 154/1994 Z. z. v znení neskorších predpisov (§§ 27 a 30) a vyhláška č. 302/1994 Z. z. vykonávajúca zákon o matrikách (§§ 29–30).

k uzavretiu manželstva. Táto forma sa podľa výskumov predpokladá pre dobu primitívneho spoločenského života viacerých drobných samostatných, ale i roztrieštených kmeňov. Napriek tomu, že neskôr sa sociálne podklady zmenili, aj v neskorších vyspelých štátoch zostávala podoba zasnúbenia na dlhý čas rovnaká. V týchto krajinách však mali, okrem samotných spoločenských predpokladov, na vývoj tohto inštitútu značný vplyv aj iné faktory, a to najmä všeobecná forma zmluvy (predovšetkým zmluva trhová). Aj preto viacerí bádatelia spochybňujú, minimálne vo vzťahu k staroveku, ovplyvnenie tohto vývoja len sociologickými prvkami.¹¹⁵ Pokiaľ ide o praktické dôsledky týchto koncepcií, tie sa prejavovali najmä v skutočnosti, že žena bola na ich základe *de facto* i *de iure* považovaná len za predmet plnenia zo zmluvy. Ako sme uviedli, posledné ohlasy vyššie naznačeného vývoja sa prejavili práve v inštitúte *arrha sponsalicia*, teda v majetkovom plnení muža pri zasnúbení. Aj keď bol klasickému rímskemu právu tento inštitút neznámy, z gréckeho práva bol napokon prebraný do práva poklasického.

Hlavnú príčinu vyššie uvedeného vývoja možno nájsť predovšetkým v rozdielnej konštrukcii zmlúv. Rímske právo totiž dospelo už v klasickej dobe ku konsenzuálnym kontraktom, kde *consensu contrahitur*. Východné práva, vrátane práva gréckeho, však ešte konsenzuálne zmluvy nepoznali. Tento zmluvný aspekt, s ktorým súvisel najmä obligračný základ zasnúbenia, sa netýkal len tohto inštitútu, keďže všeobecnými zásadami pre zmluvy sa v staroveku v skutočnosti riadilo i manželské právo.¹¹⁶ Uvedené koncepčné východiská boli akceptované aj právom Katolíckej cirkvi, ktorá reformovala manželstvo, v duchu jeho ponímania ako sviatosti, najradikálnejším spôsobom. Vo vzťahu k nemu tak síce na jednej strane akceptovala viaceré rímskoprávne ustanovenia, avšak mnohé z nich odmietla, respektíve prispôsobila kresťanskej morálke a vierouke. Keďže Cirkev pozdvihla ženu na rovnocennú partnerku muža, táto skutočnosť sa musela, celkom prirodzene, odzrkadliť aj v inštitúte zasnúbenia. Vďaka tomu sa žena pri jeho uzavieraní stala rovnocennou zmluvnou stranou, pričom pred svojvôľou rodičov boli v zásade

¹¹⁵ Václav Budil sa tak v tomto kontexte napríklad pýta, prečo si u židov a Grékov zachovalo zasnúbenie záväznosť aj v neskorších časoch a v Ríme nie, a prečo v neskorších časoch prešlo právo rímske od zasnúbenia nezaväzujúceho k zasnúbeniu záväznému. Porov. BUDIL, *Arrha sponsalicia*, s. 3³.

¹¹⁶ Netreba však zabúdať na to, že aj samotné manželstvo bolo na začiatku vývoja u viacerých starovekých národov považované za reálnu zmluvu a až postupom času sa zmenilo na zmluvu konsenzuálnu. Porov. BUDIL, *Arrha sponsalicia*, s. 18.

chránené i deti. Okrem toho, snúbenci neboli nútení uzavrieť manželstvo na základe zásnub za každú cenu a okrem obligatórneho vstupu do kláštora ponúkalo kánonické právo viaceré iné možnosti, ako ich bez penalizácie rozviazať. Keďže Katolícka cirkev sa stala počas obdobia stredoveku najdôležitejšou organizáciou popri štáte, právne ponímanie i praktické uplatňovanie tohto inštitútu sa dialo práve v kánonickoprávnom rozmere. Aj keď vysoké morálne štandardy rímsko-kánonického práva boli v zásade akceptované aj v období novoveku, niektoré z jeho koncepcných východísk boli častokrát celkom zbytočne nahrádzané koncepciami sekulárnymi, čo sa však nijako výraznejšie nedotklo inštitútu zasnúbenia.

Z právneho hľadiska možno na pozadí uvedeného vývoja sledovať na jednej strane zaujímavé paralely, na strane druhej odlišné vývojové tendencie typické pre kánonické a sekulárne právo. Kým Katolícka cirkev vždy ťpela na konzervativizme a tradíciách, svetská spoločnosť bežne podliehala rôznym vývojovým a ideologickým tendenciám, čo sa prejavilo najmä v 20. storočí, keď sa v praxi podarilo presadiť viacerým, do toho času len v teórii pertraktovaným ideológiam (napríklad socializmus a komunizmus medzinárodného typu). Práve v zasnúbení však nachádzame inštitút, ktorý sa natoľko zakorenil v ľudskej spoločnosti, že aj napriek viacerým snahám niektorých (najmä proticirkevne naladených) sekulárnych zákonodarcov, zostal v otvorenej alebo skrytej forme súčasťou svetských právnych poriadkov, čo sme napokon demonštrovali na príklade uhorského, československého a slovenského práva. Aj slovenské právo napokon dodnes používa termíny „snúbenec“, „snúbenci“ a „snubný prsteň“, a to napriek nezakotveniu tohto inštitútu v platnej právnej úprave. Okrem toho prežíva tiež na úrovni obyčají a spoločenských konvencií. Aj na tomto pozadí je otázne, či by nebolo možné o zasnúbení uvažovať aj v istých prirodzenoprávnych konotáciách, keďže predchádza manželstvu, považovanému za inštitút prirodzeného práva *par excellence*.¹¹⁷ Tento záver možno podložiť aj konštatovaním, že sa objavil takmer u všetkých starovekých národov a od nich bol, na rozdiel od iných podivných inštitútov (napríklad grécke manželstvo na skúšku),

¹¹⁷ Tento záver však spochybňujú niektoré etapy jeho historického vývoja, a to najmä reflektovanie *patria potestas* vo vzťahu k zasnubovaným osobám. Tieto javy, ktoré sa dlhodobo vyskytovali ako ľudová obyčaj aj po tom, čo bol význam rodinnej moci oslabený, však boli výrazne potláčané kánonickým právom, k čomu úspešne dochádzalo najmä od čias vrcholného stredoveku. Porov. VACEK, „O zasnoubení,“ s. 57–58.

preberaný ďalej. Výrazné prepojenie práva s morálkou možno pri zasníbení demonštrovať aj na spomenutom fakte, že prvky trhovej zmluvy v ňom boli už za čias staroveku korigované povinnosťou snúbenice zachovávať snúbencovi vernosť.

Roman-Canon Reflections of the Institution of Betrothal in Hungarian, Czechoslovak and Slovak Law

Keywords: Betrothal; Roman Law; Christianity; Canon Law; Reflection; Legal-historian Basement; Hungarian Law; Czechoslovak Law; Slovak Law

Abstract: The majority of contemporary modern institutions of secular law have their foundations in history. While with some of them we can fall back on recent history, others have a more than thousand-year-old existence, this being the case of betrothal. This institution emerged in ancient civilizations, yet its shape was tinged for a long time by the domination of Roman law in particular, which also incorporated in a later period certain elements of Greek law. In light of the fact that Roman law was, from the third decade of the fourth century after Christ, increasingly influenced by Christian conceptions, a number of attributions typical for canon law can be found in its contemporary form. The main goal of this article is to point out the legal-historical foundations of betrothal in Roman (partly German) and canon law and analyze their reflections and practical applications in Hungarian, Czechoslovakian and Slovak law. Particular attention is also paid to emphasizing the importance of this institution in historical as well as contemporary law and society.

Doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.
Katedra dejín práva
Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
miriam.laclavikova@truni.sk

Doc. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD.
Katedra rímskeho a cirkevného práva
Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
vojtech.vladar@truni.sk